

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Maria Rüster

ÜHENDVERBID ÜHE ROOTSI ILUKIRJANDUSTEOSE MEÄ-, EESTI- JA
SOOMEKEELSES TÕLKES

Bakalaureusetöö

Juhendajad kaasprofessor Miina Norvik ja professor Rogier Blokland (Uppsala Ülikool)

TARTU 2026

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkonna lõputööde nõuetest, ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega, sealhulgas on järgitud teaduseetika põhimõtteid.

Maria Rüster

Lühikokkuvõte

Selles bakalaureusetöös uurisin meä keeles esinevaid ühendverbe, andes esmalt lähema ülevaate meä keele ajaloost, tänapäevasest seisundist ning mõningatest keelele iseloomulikest joontest, arvestades seda, et eestikeelset kirjandust meä keele kohta napib. Seejärel avasin eraldi ühendverbide olemust, toetudes selleks eesti, soome ja rootsi keele grammatikakäsitlustele, kuna ammendavat kirjeldust meä keele ühendverbide kohta pole siiani ilmunud. Eelmainitud kolm keelt osutusid valituks järgnevatel põhjustel: 1) varasemate tähelepanekute kohaselt on meä keele ühendverbid osutunud väga sarnaseks eesti keeles leiduvatega; 2) meä keel on välja kasvanud soome keelest ning seda peetakse Soomes jätkuvalt murdeks, mitte eraldi keeleks; 3) meä keel on suuresti mõjutatud rootsi keelest, ning seda igal struktuuritasandil.

Töös analüüsitud ühendverbide kogumist alustasin esmalt Mikael Niemi romaani „Populärmusik från Vittula“ meäkeelsest tõlkest, misjärel kõrvutasin leitud ühendverbid nende vastetega nii rootsikeelses originaaltekstis kui ka eesti- ja soomekeelsetes tõlgetes. Hiljem otsisin sobilikud juhud välja ka viimase kahe keele puhul eraldi, saades niiviisi kokku 1828 keelendit. Analüüsi käigus selgus, et erinevalt analüütilisimast rootsi keelest ning sünteetilisimast soome keelest paiknesid eesti ja meä keel eelduse kohaselt kahevahel, omades mõlemad teatud erisusi. Siiski osutus eesti keeles kasutatavate analüütiliste väljendusvahendite määr meä keele omast oluliselt suuremaks, olgugi et rootsipäraste mallide kasutamine oli põhilisi meä keele ühendverbide isepärasid.

Võtmesõnad: meä keel, ühendverbid, keelekontakt

Sisukord

Sissejuhatus.....	6
1. Meä keel ja selle eripärad	8
1.1. Meä keele ajalugu	12
1.1.1. Meä keele kujunemine	12
1.1.2. Meä keele staatuse tugevnemine.....	12
1.1.3. Meä keele sotsiolingvistiline situatsioon tänapäeval	13
1.1.4. Meä keel soome keeleteadlaste vaatenurgast.....	14
1.2. Meä keele eripärad.....	15
1.2.1. Häälikulised jooned	15
1.2.2. Morfosüntaktilised jooned	15
1.2.3. Ortograafia	18
2. Ühendverbide defineerimine ning selle problemaatika	20
2.1. Ühendverbid rootsi, eesti ja soome keeleteaduses.....	20
2.1.1. Ühendverbid eesti grammatikakäsitluses.....	20
2.1.2. Ühendverbid soome grammatikakäsitluses.....	22
2.1.3. Ühendverbid rootsi grammatikakäsitluses	23
2.2. Varasemad mainimised meä keele ühendverbide kohta	25
3. Materjal ja meetod	28
4. Analüüs	32
4.1. Andmestiku üldiseloostus	32
4.1. Ülevaade meä keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidest	35
4.1.1. Rootsipärasusi ja teisi silmapaistvaid jooni meä keele ühendverbides.....	37
4.2. Ülevaade eesti keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidest.....	40
4.3. Ülevaade soome keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidest	43
4.4. Üldiseid tähelepanekuid ühendverbidest ja tõlgetest.....	45

4.5. Kokkukirjutatud vorme ja tuletisi	49
5. Arutelu	54
Kokkuvõte.....	56
Kirjandus.....	58
Lisa 1. Näide teose meäkeelsest tõlkest.	67

Sissejuhatus

Meä keel on soome keelest välja kasvanud läänemeresoome keel, mida kõneldakse Rootsi põhjaosas. Olgugi et meä keelel on Rootsis alates 2000. aastast ametliku vähemuskeele staatus (nagu ka soome, jidiši, roma ja saami keeltel), peetakse seda soome keeleteaduses enamasti jätkuvalt vaid murdeks. Viimast just põhjusel, et meä keel on soomlastele murde tingimuse täitmiseks siiani piisavalt arusaadav. (SÖ 2000; Mantila 2025: 40) Siiski moodustavad rootsipärasused suure osa meä keele olemusest, meenutades suuresti ka saksa keele mõju eesti keelele. Juba üle 20 aasta tagasi nähti vajadust kontrastiivse uurimuse järele, mis kõrvutaks rootsi, soome, eesti ja meä keele. Seda just eesmärgiga saada rohkem selgust mitmetest meä keelele omastest analüütilistest joontest, mida võib ühtlasi leida ka eesti keelest, kuid mis on soome keeles ning selle variantides harvad või puuduvad sootuks. (Kangassalo, Nemvalts & Wande 2002: 157–158) Ühed sellistest eripärastest joontest on ühendverbid.

Eesti keele käsitlustes on ühendverbe kirjeldatud kui verbi ja afiksaaladverbi ühendeid, kus viimane muudab reeglina tegusõna tähendust, moodustades sel viisil nii semantiliselt kui süntaktiliselt ühtse üksuse (EG 2023: 512). Soome keeles ei ole ühendverbide kirjeldamisega niivõrd põhjalikult tegeldud, kuna need tõrjuti keeleuuenduse aastail suures osas välja (Häkkinen 1987: 7–9). Nagu mainitud, siis meä keeles on nad üpriski levinud, kuid siinkohal pole teada, kas nad on seal ajalooliselt säilinud või on lisandunud hoopiski hiljem rootsi keele kui kultuurkeele suurenenud mõju tagajärjel.

Kuna rootsi keele morfoloogiline tüüp erineb teiste töös uuritavate keelte omast, on alust väita, et kui soome keel on oma väljendusviisidelt kõige sünteetilisem ning rootsi keel kõige analüütilisem, siis eesti ja meä keel peaksid sellel skaalal paigutuma nende kahe vahele. Võttes arvesse meä keele eriti tihedat kokkupuudet rootsi keelega, võiks oletada, et see on oma loomult ka eesti keelest analüütilisem (vt ka Winsa 1982: 61–62). Sellele hüpoteesile kinnituse saamiseks olengi uurimisobjektiks valinud ühendverbid, mida on lühidalt kõrvutatud ka varasemates meä keele kohta ilmunud ülevaadetes (Valijärvi & Blokland 2022: 769).

Selle uurimistöö eesmärk ongi välja selgitada, mis on meä keele ühendverbidele iseloomulik.

Kuna meä keele ühendverbidest pole varasemalt põhjalikumat uurimust koostatud, olen oma uurimisküsimused esitanud järgnevalt:

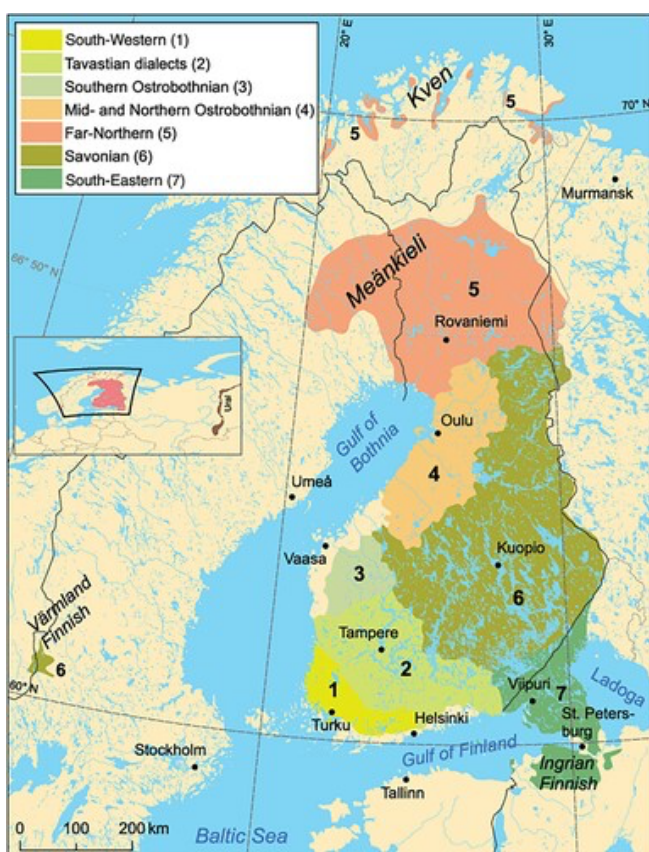
1. Milliseid ühendverbe meä keeles esineb?
2. Kuidas kasutatakse meä keele ühendverbe võrreldes rootsi, soome ja eesti omadega?
3. Kuhu võiksid meä keele ühendverbid paigutuda analüütilisuse-sünteetilisuse skaalal *rootsi keel - eesti keel - soome keel*?

Nendele vastuste saamiseks lähtun materjalist, mis pärineb Mikael Niemi rootsikeelse romaani „Populärmusik från Vittula“ meäkeelsest tõlkest „Poppimysiikkiä Vittulasta“, kust otsisin välja esimeses 10 peatükis (100 leheküljel) esinenud ühendverbid koos lausete või lauseosadega, kus need esinesid. Lisaks kogusin kokku ka ühendverbide vasted originaalkeeles (rootsi) ning ka eesti- ja soomekeelsetes tõlgetes. Hiljem, kolmandale uurimisküsimusele vastust otsides, lisasin valimisse ka need eesti- ja soomekeelsetes tõlgetes esinenud afiksaaladverbidega ühendid, mis olid meä keeles aga mõnel teisel moel väljendatud (st mitte-ühendverbiliselt).

Töö esimeses peatükis annan ülevaate meä keele ajaloost, sotsiolingvistilisest taustast ning eripäradest keele struktuuri eri tasandil. Töö teises peatükis kirjeldan ühendverbe esmalt eesti, soome ja rootsi keele grammatikakäsitluste vaatenurkadest ning avan seni teadaolevaid asjaolusid meä keele ühendverbidest. Kolmandas peatükis kirjeldan töö koostamisel kasutatud materjali ning meetodit, mille puhul teen kõrvalepõike ka tõlketeooriasse, mis on osaliselt minu analüüsi lähtekohaks. Neljandas peatükis esitan analüüsi tulemused ning toon nende ilmetamiseks näiteid. Viimases, viiendas peatükis järgneb arutelu uurimistöö tulemuste teemal.

Alljärgnevalt on loetletud põhjusi, miks ühtne arusaam meä keele areaalist jätkuvalt puudub. Aladel, kus meä keelt kõneldakse, on aastasadu kooseksisteerinud mitmete eri keelte kõnelejad, kusjuures rootsi keel ei ole seal sugugi alati domineerivaks keeleks olnud, seda enam, et veel vähem kui paarsada aastat tagasi oli tänase Meämaa³ puhul tegu hoopiski valdavalt soomeugrilaste asustusega, kuni sinna aegapikku järjest enam rootslasi elama suundus (Winsa 1996: 138). On aga teada, et piirkonnis, mida tänapäeval (vähemalt osaliselt) meäkeelseteks aladeks peetakse, elunesid esimeste asukatena hoopiski saamid, kelle asualad kattuvad osaliselt meä keele levialaga tänaseni (vt joonis 1, meä keel on tähistatud täppidega, saami alad triipudega). Siinkohal tuleb aga möönda, et ka meä keele kõnelejad võivad ühtlasi rahvuselt saamid olla. (Valijärvi & Kangas 2025: 347–348; 360)

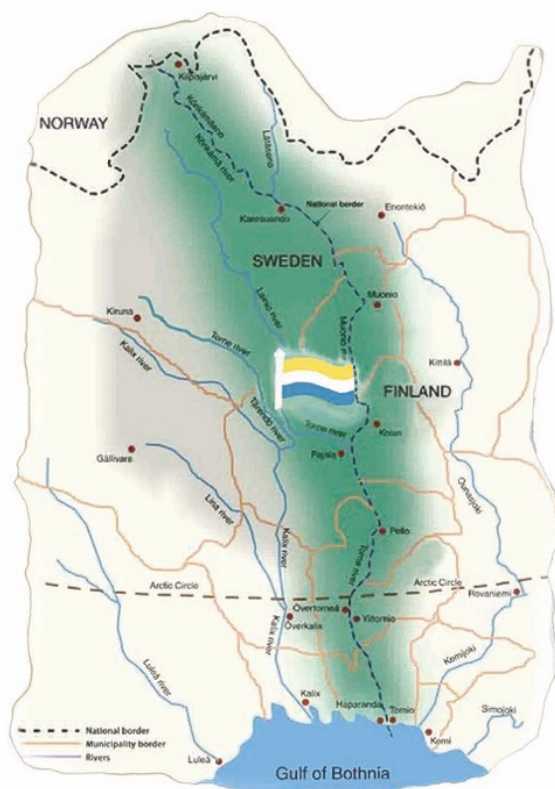
Et meä keelel on tugev side soome keelega, millest ta on ka välja kasvanud, teeb kindla meäkeelse piirkonna määratlemine teadlastele siiani peavalu. Seda eriti olukorras, kus valdav enamus soome keeleteadlasi seda jätkuvalt piiritaguseks murdeks peab (vt joonis 2, lähemalt peatükist 1.1.4.). (Valijärvi & Kangas 2025: 352–353, 358–359)

Joonis 2. Ajaloolised soome murdealad enne esimest maailmasõda (Rantanen jt 2021; 2022).

³ Kasutan oma töös meä keele, rahva ja kultuuri levialana nime Meämaa (mitte *Meänmaa*), kuna ka keele nimetamisel on eestikeelses kirjanduses tänaseks omastavast keelekujust (*meänkeel*, nt Sulkala (2010)) loobutud.

Teiselt poolt raskendavad kaartide koostamist ka Soome pool piiri elavad murdekõnelejad, kelledest nii mõnedki ka end meä keele kõneleja või meälasena määratlevad (vt joonis 3, kaardil on piiriüleselt kujutatud Meämaa lippu). Siiski puudub eelmainitud rühmal Soomes elades nii rahvuslik kui ka keeleline eristaatus, kuigi kultuuriliselt on Tornio oru piirkond üpriski ühtne. Ometigi on Soome pool piiri elavate murdekõnelejate keelekasutus Rootsi meä keele kõnelejate kõnepruugist erinev, rääkimata rajataguseid piirkondi lahutavast ajaloolisest taustast. (Valijärvi & Kangas 2025: 352–353; Wande 1982: 44–46).

Joonis 3. Meämaa kaart – Tornio org (Mestos 2009).

Lisaks juba niigi mitmetahulisele olukorrale Põhjas puudub Rootsi riigil endal ka vastav arvulis-geograafiline ülevaade kõikide muude riigis kõneldavate keelte rääkijaskondade kohta, mistõttu võib nende suurusjärgudest rääkides anda vaid umbkaudseid hinnanguid (Valijärvi & Kangas 2025: 344). Siiski on aga hästi teada põhilised Põhja-Rootsi asustusüksused, kus meä keelel on ametlik staatus ning kus on ühtlasi ka ajalooliselt meä keelt kõneldud (välistades siinkohal suurlinnad, nagu Stockholm, kus elab rahvarohkuse tõttu samuti märgatavalt enam meä keele kõnelejaid). Eelkirjeldatud asustusüksuste abil on võimalik teadaolevat keele leviala kujutada ka ilma rangete piirjoonteta (vt joonis 4). (Valijärvi & Kangas 2025: 355–356)

Joonis 4. Meäkeelsed alad suuremate asustusüksuste näitel (Valijärvi jt 2022; Valijärvi & Holz 2022).

Meä keelegeograafiast ning selle problemaatikast annavad oma artiklis siiani põhjalikema ülevaate Riitta-Liisa Valijärvi ja Elina Kangas (2025). Teada on aga seda, et keeles esineb tähelepanuväärset varieerumist, mis võimaldab meä keele laias laastus kolmeks murrakuks jagada: idapoolne Torniooru (meä *tornionlaakso*), ning läänepoolsed Gällivare (meä *jällivaara/kyläsuomi*) ning Kiruna (meä *lannankieli*). Piiriäärne Torniooru keelevariant on seejuures kasutuselt levinuim. (Valijärvi jt 2022: 10; Valijärvi 2025: 66)

Nagu juba eespool mainitud, ei ole meä keele kõnelejate arv täpselt teada, seda nii keelekasutajate endi enesemääramise keerukuse kui ka Rootsi (keele)poliitika tõttu⁴, kuna Rootsi rahvaloenduse käigus ei küsita riigis elavate inimeste (võõr)keeleoskuse kohta. Seepärast on hinnanguliseks kõnelejate arvuks peetud kokkuleppelist vahemikku 20 000–75 000. (Valijärvi & Blokland 2022: 764; Valijärvi jt 2022: 6–7)

⁴ Rootsis kõneldavate keelte (sh meä keele) ja nende kõnelejaskondade kohta vt lähemalt Parkvall 2009 (38–42). Siinkohal tuleks Parkvalli sõnul tähelepanu juhtida ka tõigale, et tõenäoliselt iseloomustab meä keele kõnelejate arvu kõige paremini siiski tagasihoidlikum number, kui seda on algväärtusest peaaegu neli korda suurem 75 000.

1.1. Meä keele ajalugu

Meä keel on soome keelest võrsunud „noor“ läänemeresoome keel, mis on tänaseni väga lähedalt seotud soome keele Peräpohjola murretega (sm *peräpohjalaismurteet*), kätkedes endas ühtlasi laiemalt nii soome keele ida- kui läänemurdelisi jooni. Lisaks tugevale rootsi keele mõjule on meä keele kujunemisel rolli mänginud ka Põhja-Rootsi aladel kõneldavad saami keeled ning osaliselt ka kontaktid norra keelega. (Winsa 1999: 381; murdeliste eripärade kohta vt lähemalt Wande 1982)

1.1.1. Meä keele kujunemine

Meä keel hakkas soome keelest eralduma ning tasapisi iseseisvaks kujunema juba üle 200 aasta tagasi, kui 1809. aasta Hamina rahuga Rootsi riigi idaosa ehk Soome pärast sajanditepikkust ühist ajalugu Venemaa Keisririigi koosseisu läks. Selle tulemusena jäigi osa kõnelejatest teisele poole vastset piiri, võimaldades seeläbi uue keelevariandi tekkimist, olgugi et piiriülene läbikäimine tegelikkuses ei katkenud. (Valijärvi jt 2022: 7–9; Winsa 1999: 381)

Venemaa Keisririigist sai 19. sajandi lõpukümnendel aga rootslaste silmis julgeolekurisk, mis muutis nad idanaabrite suhtes ettevaatlikeks, ja seda ka nii Soomes kui Rootsis elanud soomlaste osas. Nii saigi oma idapoole kaotanud Rootsis alguse pikk rootsistamisprotsess, mille eesmärgiks oli assimileerida vähemusrahvaid ning juurutada välja nende keeli, seda eriti haavatavatel piiriäärsetel aladel. Nende ümberrahvustusprotsesside käigus said enim kannatada just saamid, kuid ka soomlaste järeltulijad seisis silmitsi tagakiusamisega, mis vältas veel eelmise sajandi keskpaigani. Muutuse suhtumisse tõi sisserändajate arvu suurenemine Rootsi ühiskonnas, mistõttu hakati ka kohalikele vähemuskeeltele ning nende õpetusele järjest enam tähelepanu pöörama. (Valijärvi & Kangas 2025: 344–345; vt ka Valijärvi jt 2022: 15)

1.1.2. Meä keele staatuse tugevnemine

1980. aastatel said eneseteadlikkuse tõusuga alguse esimesed meä keelt ja kultuuri edendavad organisatsioonid, milledest tuntuim on *Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset* (STR-T) (Valijärvi jt 2022: 14–15). Sarnaseid ühinguid oli varasemalt moodustatud Norra põhjaosas, kus elab sarnase ajalooga ja keelega, kuid väiksemaarvuline kveenid⁵ rahvas, kelle keelt on lähemalt kirjeldanud Eira Söderholm (2014).

⁵ Siinkohal tasub mainida, et nimetust *kveenid* on ajalooliselt kasutatud ka Põhja-Rootsis (ning ka Soomes ja Norras) elavate rahvaste kohta, kuid siinmõelduga on tegemist siiski Norras elava vähemusrahvusega (vt ka Valijärvi jt 2022: 3–4).

Meä omarahvusluse säilitamiseks hakati rõhutama meäkeelse kultuuri olulisust, mille puhul sai keskseks just rahvuskirjandus, ja seda Meämaa rahva enda keeles. Meä kirjakeele arengusse on suuresti panustanud kirjanikust aktivist Bengt Pohjanen, kellelt ilmus 1985. aastal ka kõige esimene meäkeelne romaan „Lyykeri”. Lisaks on Pohjase teeneteks olnud meäkeelsete piiblitõlgete ning esimeste meä keele käsitluste väljaandmine, mis teeb temast suurima meä keele- ja kultuurielu edendaja, olles ühtlasi ka alusepanijaks Meämaa kuvandile. (Valijärvi jt 2022: 22; Valijärvi & Kangas 2025: 350) Siiski on Pohjase kui suurima meä keelegehime vaated ning ettekirjutuslikud lähenemised keeleteadlaste kriitikat pälvinud, pidades tema preskriptiivseid grammatikakäsitlusi „eksperimentaalseteks“ (vt lähemalt Valijärvi 2025: 75–77). Põhjalikum (deskriptiivne) käsitlus meä keele grammatikast täna veel puudub, kuid selle kirjutamine on käsil Uppsala Ülikoolis ning Rootsi keele ja folkloori instituudis ISOF (Valijärvi & Blokland 2022: 775; Valijärvi jt 2022: 26).

1.1.3. Meä keele sotsiolingvistiline situatsioon tänapäeval

Et meä keelel on alates 2000. aastast saami, soome, jidiši ja roma keele kõrval Rootsis ametliku vähemuskeele staatus, on suurema meäkeelse elanikkonnaga omavalitsused (rts *förvaltningsområde*) kohustatud võimaldama meäkeelsele elanikkonnale omakeelset asjaajamist ning ka haridust⁶ (SÖ 2000; SÖ 2003; Valijärvi & Kangas 2025: 354). Nagu eespool mainitud, ilmub meä keeles ilu-, aja-, aga ka teaduskirjandust (nt Arola jt 2013) ning keele ja kultuuri edendamiseks muudki meelelahutust, näiteks edastab Rootsi rahvusringhääling Sveriges Radio „Meänraatio” nime all igapäevaseid meäkeelseid raadiosaateid (vt lähemalt Valijärvi jt 2022: 17–26).

Kuna meä keel on teiste eelmainitud vähemuskeelte seas ainus, mida kõneldakse vaid Rootsi piires, on meäkeelsete materjalide hulk selgesti alaesindatud (Valijärvi 2025: 74). Seetõttu kasutatakse keele õpetamisel sageli ka soomekeelseid õppevahendeid (Valijärvi 2025: 80). Niisiis on meäkeelsete õppematerjalide ja muude ressursside kättesaadavus raskendatud, kuna ilmunud kirjandust on piiratud koguses ning kirjakeelgi tegelikkuses (täielikult) standardiseerimata. Siinkohal tekib küsimusi ka keelekujude normimise vajalikkuse ning selleks kasutatavate lähenemiste osas. Keeletööd keerustab ka meä keeles endas esinev sisene varieerumine, mispärast on suurem osa ilmunud tekstidest suuresti mõjutatud üksikute aktivistide murdelisest taustast ning isiklikust keelekasutusest. (vt lähemalt Valijärvi jt 2022: 9–11; vt ka Valijärvi 2025)

⁶ Meä keele õpetamisest ning sellega seotud probleemidest vt lähemalt Valijärvi jt 2022: 16–17.

Tänapäeval tegeldakse meä keelehooldega aktiivselt Uppsalas asuvas Keele ja Folkloori Instituudis Isot (*Institutet för språk och folkminnen*) ning paljud meäkeelsed materjalid on huvilistele kättesaadavad ka nende veebilehel (ISO 2026).

1.1.4. Meä keel soome keeleteadlaste vaatenurgast

Soome keeleteaduses suhtutakse üldjuhul meä keelde siiani kui piiritagusesse soome murdesse, kuna meä ja soome keele kõnelejatel ei teki üksteise mõistmisel märkimisväärseid raskusi, mis annaks alust neid kaht eristada (Valijärvi & Blokland 2022: 764). Siiski ei tähenda see, et iga soome keele kõneleja meä keelt täielikult mõistaks – tegu on pigem kontinuumiga, kus Rootsi piiri äärsed asukad saavad keelest paremini aru, kui mõnes kaugemalaservas piirkonnas elavad soomlased. Sama kehtib ka meä keele kõnelejate puhul, kellest mõnel on soome keelega tihedam seos kui teisel, tõstes taas fookusesse peatükis 1.1.1. kirjeldatud kaardiküsimuse. (Valijärvi 2025: 76; vt ka Valijärvi jt 2022: 4)

Ühtlasi ei peeta Soome pool piiri meä keelt kui üht soome keele murretest üldsegi mitte ohustatuks (Valijärvi 2025: 69, vt ka Valijärvi jt 2022: 14). Sellegipoolest on ka soomlaste seas ettevaatlikumal seisukohal keeleuurijaid (vt nt Mantila 2025: 40), kes on meä keele puhul võtnud peale ühise murdelise tausta arvesse ka tema keerukat sotsiolingvistilist olukorda koos muude keeleliste eripäradega. Siiski tugineb suurem osa Soomes ilmunud kirjandusest siiski argumendile, et meä keel on soome keele murre. See toob endaga kaasa aga riski, et meä keel jääb rahvusvahelisel tasandil soome keele varju, seda enam, ingliskeelsetes väljaannetes tuginetaks tihti just Soomes välja antud allikatele. (Valijärvi & Kangas 2025: 358)

Nagu eelnevalt mainitud, on end lisaks sellele meälaste ja/või meä keele kõnelejatena määratlenud ka Soome pool piiri paiknev rääkijaskond, kuid vastupidiseid juhte, kus meälane ja/või meä keele kõneleja end soomlaseks ja/või soome keele kõnelejaks peab, on uurimuste lõikes siiski vähem, seda enam, et soome pool piiri kõneldav *meänkieli* on siiski teine keelevariant (Valijärvi jt 2022: 3, 12; vt lisaks Vaattovaara 2009). Tornio jõe orus valitsevat sotsiolingvistilist olukorda ning teisigi identiteediküsimusi on aastate jooksul vägagi põhjalikult uuritud (vt nt Arola jt 2013), kuid nendega võrreldes on meä keele eripärasid käsitlevaid uurimusi ilmunud arvatust vähem.

1.2. Meä keele eripärad

Suurem osa meä keeles esinevatest mittesoomelikest joontest on iseloomulikud just rootsi keelele, kuna tiheda keelekontakti tõttu on viimasest kujunenud suurim laenuandja, ja seda igal võimalikul keeletasandil. Siiski on meä keelel tugev soome põhjamurdeline tagapõhi, millele lisaks on keele kujunemisele mõju avaldanud ka samas piirkonnas kõneldavad saami keeled, mis kuuluvad koos rootsi keelega (kui riigikeelega) nii mõnegi meä keele oskaja keelepagasisse. (Valijärvi & Blokland 2022: 764–765)

1.2.1. Häälikulised jooned

Meä keele häälduses esineb tihtipeale aspiratsiooni, mida tähistatakse teatud juhtudel ka kirjapildis grafeemiga <h>. Seejuures on silmapaistev häälduslik joon keeles esinev metatees, mille käigus muutub konsonantide järjestus sõnades, nt *huonheet* > *huohneet* (tuba.PL.NOM) 'toad', *koulhuun* > *kouhluun* (kool.SG.ILL) 'kooli'. Meäkeelsetes sõnades esineb erinevalt soome standardkeelest ka rohkem gemineerunud konsonante ja muidki hääldusnähtusi, mida ilmestavad hästi sõnad, kus riigisoomes konsonantühendile /ts/ vastab meä keeles /tt/, nt *Ruotsi* > *Ruotti* 'Rootsi'. Taolist häälikumuutust kohtab muuhulgas ka soome keele põhjamurretes. Lisaks on erinevalt esialgsest soome keele fonotaktikast meä keeles võimalik moodustada ka konsonantühendilisi sõnaalgulisi silpe, vrd soome *lasi* – meä *klasi* 'klaas'. Lisaks näib, et meä keele vokaalharmoonia ei ole nii järjepidev kui soome keeles, vrd rootsi *gälla* – meä *jällata* 'kehtima', kuid senini pole neid häälduserinevusi veel süvitsi uuritud. (Valijärvi & Blokland 2022: 766–767)

1.2.2. Morfosüntaktilised jooned

Meä normikirjakeeles, vähemalt niipalju, kui seda on standardiseeritud, on morfosüntaktiliste eripärade esinemus soome keelega võrreldes siiski marginaalne. Seda just põhjusel, et meä keele vormimoodustusel on suur ühisosa Põhja-Soomes kõneldavate soome keele variantidega. Teisest küljest tuleb nentida, et suulist meä keelt pole veel nii suurel määral uuritud, olgugi et selles esineb mitmel tasandil märkimisväärset varieerumist. (Valijärvi & Blokland 2022: 766–768)

Nagu sissejuhatuses mainitud, ilmestavad rootsi keele mõju meä keelele eriti hästi just viimases esinevad ühendverbid, mis on keelde jõudnud rootsipäraste struktuurilaenudena. Seda enamasti viisil, mil esialgsed rootsi verbiühendites leiduvad partiklid asendatakse meäkeelsetes vastetes mõne muu muutumatu sõnaga. Nagu ka eelnevalt mainitud, siis soome keeles on taolisi

ühendeid puristlike vaadete tõttu keelest jõudsalt tõrjutud. (Valijärvi & Blokland 2022: 769; lähemalt peatükis 2)

Lisaks ühendverbidele leidub meä keeles veel teisigi rootsipäraseid verbikonstruktsioone (vt näide 1⁷), mis ei ole mitte pelgalt laenud, vaid kannavad muuseas ka erinevaid grammatilisi (modaalseid) tähendusi (Sulkala 2010: 330).

(1) *Niin **pitäis mennä näyttää**, ette ...* (Sulkala 2010: 330)

(rts *det borde gå att visa*)

'Seda **peaks olema võimalik näidata**, et ...'

(sõna-sõnalt: *peaks minema näitama*)

Meä keelele on muuhulgas omane ka soome keelest erinev vajadust või sundi väljendava netsessiivkonstruktsiooni ⁸ vormistusviis, kasutades selleks nimetavas käändes personaalpronoomenit koos verbiga *häätyä ~ häytyä*, nt *mie häyn* (1SG.NOM pidama.PRS.1SG) 'mul tuleb (teha midagi)'. Seevastu on soome keeles aga vastavas konstruktsioonis subjekti positsioonil asetsev isikuline asesõna alati genitiivis ning verbiks kas *pitää* või täytyy, nt ühendis *minun pitä-ä* (1SG.GEN pidä-INF) 'Mul tuleb'. Viimaseid kasutatakse *häätyä*-verbi sünonüümidenä ka meä keeles, kuid sellisel juhul võib verbi valik endaga kaasa tuua tähendusliku erinevuse, kuna sel juhul on muutus tõenäoliselt seotud referendi elususega. Meä keele netsessiivkonstruktsiooni muudab eriliseks ka tema objekti kääne (vt näide 2), mis on erinevalt soome keelest ja selle murretest genitiivis, sarnanedes seega oma vormilt hoopiski soomekeelse konstruktsiooni subjektiga (Sulkala 2010: 327–328, vrd näide 3).

(2) *Toimisto häätyy saaja **nimen** (sm **nimi**)* (Sulkala 2010: 328)

'Büroo peab saama **nime** (vrd *nimi*)'

Samuti on meä ja soome keele puhul erinevusi objektikäände valikul (vt näide 3, vrd näide 2), mis on omane eriti eelmainitud netsessiivlausetele. Taoline muutus käände valikus võib aga Sulkala sõnul soome ja meä keele kõnelejate vahelises suhtluses probleemiks osutuda, kui alus

⁷ Siinses alapeatükis toodud näited pärinevad Helena Sulkala (2010) artiklist, kuhu need on omakorda valitud erinevatest meäkeelsetest väljaannetest, mis on ilmunud vahedega mitmel kirjakeele standardiseerimise ajajärgul (vt lähemalt 2010: 317). Toodud tõlked pärinevad samuti enamasti Sulkalalt, kuid mõnel puhul olen väljendusviise tõlgete juures täpsustanud (näiteks 1. näite tõlkes).

⁸ Siiski leiab genitiivi kasutust mõningal määral ka meä keeles (Valijärvi 2025: 80). Soome keele netsessiivsust väljendavaid vahendeid, sh ülaltoodud netsessiivverbe, on lähemalt käsitlenud Heikki Kangasniemi (1992: 59–62).

(kui tegevussubjekt) peaks lauses täielikult puuduma. Näiteks järgneva lause puhul on seda võimalik vääriti tõlgendada nii, et genitiivis *kirjakeel* on ise tegevussubjektiks, kel tuleb midagi käsitleda.

- (3) Tietekki häätyy **kirjakielen** (sm **kirjakieltä**) käsitellä niin ette lukijat käsittää sen (Sulkala 2010: 328)

‘Loomulikult peab **kirjakeelt** (vrd *kirjakeele*) käsitlema nii, et lugejad saavad sellest aru’

Erinevusi subjekti käändes esineb muudeski keelelistes üksustes (partitsiipkonstruktsioonis, tulemuslausetes jt), lisaks leidub märkimisväärseid erinevusi ka soome ning meä keele predikatiivide puhul, seda nii tulemuslausetes (vt näide 4) kui nimisõnaliste öeldistäidete puhul (vt näide 5) (Sulkala 2010: 326–329).

- (4) **Tämä** (sm **Tästä**) saattaa tulla meänki tulevaisuuen **resäpti** (Sulkala 2010: 328–329)

(rts **Det** här kan bli ...)

‘Sellest võib saada ka meie tuleviku retsept’ (sõna-sõnalt: **see** (*siin*) võib saada)

- (5) *Jymnastiikkitiimat olit* **tykättyt** ja **ennustettavat** (sm **tykättyjäja** ja **ennustettavia**)

‘Võimlemistunnid olid **populaarsed** ja **ootuspärased**’

(sõna-sõnalt: ... **populaarseid** ja **ootuspäraseid**)

Silma hakkavaid jooni võib leida ka meä keele käändelõppude hulgast, seda nii erinevate sise- ja väliskohakäänete eelistuste kui ka reksioonide puhul, kus grammatilised üksused võivad ühildumisel hoopis rootsi keele mallile alluda (Sulkala 2010: 329). Hiljem toon oma analüüsi käigus välja aga juhte, kus nii siiski ei ole.

Meä keeles on muuseas levinud ka rootsi keelele omase lausealgulise tühja aluse ehk formaalse subjekti *se* (rootsi *det*) kasutus (vt näide 6, ka näide 3), kuid nagu paljude teistegi meä keelele omaste joonte puhul, on ka see nähtus suure keelesisese varieerumise tõttu keeruliselt määratletav (Sulkala 2010: 329, Valijärvi & Blokland 2022: 772).

- (6) **Se** on huomattava, ette ... (sm *On huomattava, että* ...) (Sulkala 2010: 329)

(rts **Det** är märkvärdigt...)

‘On tähelepanuväärne, et ...’ (vrd: **see** on tähelepanuväärne, et ...)

Lause tasandil tuleb rootsi keele mõju esile nii mõneski soome keelele võõras konstruktsioonis. Näiteks esineb meä keeles *ette*-algulisi lauseid (vt näide 7), mis on moodustatud rootsi malli järgi, kasutades infinitiivi markeerimiseks muutumatut sõna *att* (kasutuselt sarnane inglise infinitiivi markeriga *to*), mis soome keeles seevastu puudub. Selliste juhtude analüüsi raskendab samakujulise rootsikeelse konjunktsiooni *att* 'et' olemasolu, mille vaste on nii soome kui meä keele kõrvallausetes identsel *ette*- või sarnasel *että*-kujul (vt näide 8). Need kaks muutumatut sõna on meä keeles sageli rööpselt kasutusel, mistõttu selgub nende tegelik funktsioon tihtipeale alles lause kontekstis (olles siis vastavalt kas infinitiivi ees olev marker või alistav *et*-sidesõna). (Sulkala 2010: 330–331; Valijärvi & Blokland 2022: 771–772) Erinevalt siintoodud näidetest oli minu materjalis kasutusel *ä*-lõpuline vorm *että* (vt ka näiteid 11, 13, 37).

- (7) *Met-Avisin tavote oon **ette** julkasta meänkielen kaikilla varieteetilä olevaa tekstiä (sm **julkaista**)* (Sulkala 2010: 330–331)

(rts *Metavisi har som målsättning **att** publicera innehåll på de varieteter som finns I Meänkieli*)

'Met-avisi eesmärgiks on **anda välja** tekste kõikides meä keele variantides'

- (8) *Oon alotettu meänkielen kursia **ette oppia lukheen*** (Sulkala 2010: 331)

'On alustatud meänkeele kursusega, **et õppida lugema**'

Helena Sulkala (2010) on andnud ülevaate veel mõningatest muudestki meä keelele omastest eriarengutest nii sõnamoodustuses kui lause tasandil (Sulkala 332–334).

1.2.3. Ortograafia

Et meä keel sai oma ametliku staatuse alles selle sajandi alguses, on selle kirjakeel veel arenemisjärgus, põhinedes enim kõneldud Tornio jõe oru murrakul (Valijärvi 2025: 66: 84). Meä keele ortograafia on mõjutatud eeskätt just alapeatükis 1.2.1. kirjeldatud häälduslikest eripäradest, nagu gemineerumine, aspiratsioon, frikatiivistumine jm, mis tulevad vaatamata oma suurele keelesisesele varieerumisele meä keele kirja pildis selgelt ilmsiks, eriti grafeemi <h> rohke kasutuse tõttu (Valijärvi & Blokland 2022: 766–768, Valijärvi jt 2022: 8).

Eraldi tähelepanu tasub kirjutatud meä keele uurimisel pöörata aga rootsi laensõnavarale, mille kirjapanemiseks võib olla mitmeid eri viise (nt rootsi *motivation*, millel on meä keeles lausa neli eri kuju: *motivasuuni*, *motivasjuuni*, *motivašuuni*, *motivashuuni*) (Valijärvi jt 2022: 9–11). Nagu näitest ilmneb, on varieeruvale meä keele hääldusele omane ka /ʃ/-frikatiiv, mida võib kirjas tähistada kas <š> või <sh> abil, või siis ka rootsipäraselt <ti> ja <sj> kujul.

Detailsemad ortograafiareeglid keele kirjutamise kohta aga puuduvad. Selle üle, kas ja kuidas meä keelt standardiseerida, on arutlenud näiteks Jarmo Lainio ja Erling Wande (2015), kes annavad oma artiklis ülevaate ka standardiseerimisprotsessi senisest käigust. Meä keele ortograafiat ennast on uurinud ning soome ning rootsi keele õigekirjutusega kõrvutanud oma magistritöös Sonja Haapakoski (2021).

2. Ühendverbide defineerimine ning selle problemaatika

Ühendverbide kui selliste kirjeldamine on keeliti väga erinev, ning see ei ole tingitud mitte ainult nende morfoloogilisest tüübist. Nimelt võivad arusaamad nende ühendite olemusest varieeruda isegi ühe keel- ja koolkonna käsitluste puhul ning seda üpriski suurel määral, nagu võib täheldada ka alljärgnevate ühendverbide kirjelduste puhul. Kriteeriume ühendverbide määratlemiseks on õigupoolest rohkem, kui siia ülevaatlikku peatükki mahub, ning seetõttu olen siinkohal otsustanud lähtuda eelkõige oma töö seisukohast ning sellele kõige asjakohasematest eristusviisidest, mida eri keelte käsitlustest leida võib.

2.1. Ühendverbid rootsi, eesti ja soome keeleteaduses

2.1.1. Ühendverbid eesti grammatikakäsitluses

Kaasaegses eesti keele grammatikauurimises on ühendverbidena määratletud verbi kokkukuuluvat ühendit abimäärsõna ehk afiksaaladverbiga⁹, millest moodustub omakorda ühtekuuluv tervik, mis kannab mingit omaette (enamasti ülekantud) tähendust ning esineb seega lauses mitmest osisest koosneva liitõeldisena (Erelt 2017: 104; 420). Abimäärsõnu kui ühendverbi tähendust modifitseerivaid osiseid on nende eriomaste funktsioonide tõttu kirjeldatud olevatena “semantiliselt lähedased tuletusufiksitele” (EKG I: 33). Siiski ilmneb afiksaaladverbide sõnaklassi kuuluvate (enamasti) mitteiseseisvate sõnade määratlemisel mitmeid probleeme, mis on omakorda pannud küsimuse alla ka sõnaklassi olemasolu tervikuna (Veismann & Sahkai 2016: 271–273; vt ka Rätsep 1969: 61).

Seejuures jagunevad ühendverbid oma kombineerumisvõimalustest sõltuvalt veel ainukordseteks idiomaatilisteks (nt *üles lööma*, *peale käima*) ning korrapärasteks (püsi)ühenditeks (vt ka Veismann & Sahkai 2016; Veismann & Tragel 2008). Viimaste puhul esineb mingi tähendusrühma verb koos mingi rühma afiksaaladverbiga, olemata seejuures kindel sõnastikuüksus ning võimaldades niiviisi kombineerida mitmeid produktiivseid seerialisi ühendeid, näiteks erinevate liikumist väljendavate verbide ning suunaadverbide puhul, nagu *üles ronima*. (Erelt 2017: 104–105)

Lisaks ühendverbidele eristatakse kaasaegsetes eesti keele käsitlustes ka eraldiseisvaid idiomaatilisi väljendverbe, mis moodustuvad verbist ja substantiivist, näiteks *jalga laskma*. Kui ühendverbide puhul on tähendusliku sisu kandjaks just verbaalne osis, siis väljendverbide

⁹ Varasemalt käibinud nimetuste kohta vaata ka Veismann & Sahkai 2026: 270.

tuumaks on harilikult hoopiski nimisõna. Sellegipoolest võib nende kahe liitse verbivormi eristamine raskusi valmistada, kusjuures, ühend- ja väljendverb võivad rääkimata sõnaklassilt piiripealsetest juhtudest omavahel ka kombineeruda (nt *arust ära olema*, *vedru välja viskama*). (Erelt 2017: 102–106)

Ühendverbide uurimisel on keerdkohaks veel sellised muutumatud sõnad, mis võivad kontekstist sõltuvalt esineda nii afiksaal- ja lihtadverbide kui ka (edasi grammatiseerunud) adpositsioonidena, vrd *Puu kukkus vankrile peale* (afiksaaladverbiline kasutus, peasõnaks verb) – *Puu kukkus vankri peale* (postpositsiooniline kasutus, peasõnaks substantiiv) (Erelt, Erelt & Ross 2020: 396–397). Viimaseid on taolistel juhtudel võimalik asendada ka vastava käändega (vrd *vankri peale* > *vankrile*), eristamaks neid afiksaaladverbidest, mis on ühendverbi koosseisus nimisõna kohakäändelise vormi juba tinginud (Veismann & Sahkai 2016: 274).

Tänapäevane eesti keele ühendverbide kirjeldus põhineb siiani Huno Rätsepa (1969; 1978) käsitlustel, kus autor on lisaks ortograafilistele printsiipidele lähtunud ka nende verbiühendite morfoloogiast ning süntaktilisest käitumisest, keskendudes ka semantikale. Rätsep on ühendverbe moodustavaid abimäärsõnu jaganud järgmiselt orientatsioonidverbideks, perfektiivusadverbideks, seisundiadverbideks ning modaaladverbideks, kusjuures viimaste hulka tuleks arvata vaid üksikud. Siiski möönab Rätsep, et ka tema lähenemises on puudujääke, kuna ka eeltoodud rühmade liikmed ei pruugi alati nii selgesti määratletavad olla. (Rätsep 1969: 29–35)

Mõningatel puhkudel on ühendverbidest võimalik moodustada omakorda uusi leksikaalseid üksusi, seda nii adverbilise laiendosaga liitverbide ¹⁰(nt *ületähtsustama*) kui ka vastavate (käänduvate) partitsiipide puhul, mis võivad leida hiljem kasutust juba seisundiomadussõnana, nt *vastunäidustatud*, *väljakujunenud*, *vastupidav*. Seejuures on võimalik tuletada ka deverbaalseid nimisõnu, nagu *ülekanne*, *juurdekasv*, *ettevalmistus* jms. (Kasik 2015: 179–180, 310, 369, 376)

Ometigi ei ole ühendverbid eesti keeles põlised, vaid on struktuurilaenudena saksa keelest üle võetud, kuid ajapikku keeles kohanenud ning produktiivseiks väljendusvahendeiks osutunud, sealhulgas ka iseseisvana edasi arenenud. Ühendverbide esinemine eesti keeles on seega üks neist keelejoontest, mis annab aimu eesti keele tendentsist kasutada indoeuroopalikke analüütilisi väljendusviise. (Veismann & Sahkai 2016: 273; vt lähemalt ka Metslang 1997: 32; Hasselblatt 1990) Nimelt on ühendverbide abil võimalik väljendada aspektikategooriat, mis vaid lihtverbide kasutamise käigus nii selgelt üldjuhul ei avaldu.

¹⁰ Vt lähemalt ka Vare 1986: 544–545

Näiteks võimaldab afiksaaladverbi lisamine markeerida perfektiivset aspekti – mis annab edasi mingi tegevuse lõpetatust – ja seda eriti ühendverbide puhul, mis sisaldavad eelnimetatu väljendusvahendina abimäärsõnalist osist *ära*¹¹. Viimast leidub sageli ka juhtudel, mil verb ise on juba perfektiivne, olles seega afiksaaladverbiga esinedes topeltmarkeeritud, nt *poegima – ära poegima*. (Uiboed 2010: 33) Seejuures nendib Kristel Uiboed (2010: 33), et *ära*-sõna sisaldavad ühendverbid on ka üks kõnekeelsuse ilminguid, olgugi et ajalooliselt on nende puhul tegu olnud siiski kirjakeelse nähtusega (Metslang 2001: 449, 455).

Ühendverbe ning teist tüüpi analüütilisi aspektilisi konstruktsioone, perifrastilisi verbe¹², on lähemalt vaadelnud ka Ants Pihlak (1985). Seejuures on ühendverbide kasutuse kui analüütilise väljendusviisi levikut uuritud ka eesti murretes (Uiboed 2010). Lisaks on Ann Veismann ja Heete Sahkai (2016) lähenenud ühendverbidele prosoodia kaudu, esitades seejuures ühe põhjalikema tänapäevase ülevaate varasemalt ilmunud käsitlustest¹³ ning ühendverbidega seotud probleemidest. Ühtlasi on ühendverbe moodustavatele adverbidele lähenetud kognitiivse keeleteaduse vaatenurgast (Veismann & Tragel 2008)

2.1.2. Ühendverbid soome grammatikakäsitluses

Soome keeleteaduses on ühendverbid võrdlemisi vähe tähelepanu saanud nähtus, mille juurpõhjuseks on pikk traditsioon läheneda keelele puristlikust vaatenurgast, tõrjudes niiviisi võõrapärasusi. Nimelt olid rootsi keele partikkelverbide malli järgi moodustatud soomekeelsed vasted ning ka otsetõlked veel paarisaja aasta eest soome kirjakeeles väga tavapärased, seda enam, et suur osa kirjandust tõlgiti toona võõrkeeltest, enamasti rootsi keelest. Tänapäeval on neist järel vaid vähesed, olgugi et neid võib siiani pidada mingil määral produktiivseiks väljendusvahendeiks. (Vaittinen 2003: 47; Häkkinen 1987: 7–9, 20)

Niisiis võib soome keele isaks peetava Mikael Agricola töödes kohata õige mitmeid ühendverbe, ning seda nii lahku-kui kokkukirjutatud kujul. Viimaste puhul tulebki välja suurem erinevus eesti keelega, kus ühendverbid (ja ka väljendverbid) esinevad liitsõnalisel kujul pigem harva. Mõned kokkukirjutatud ühendverbid on aga kesksed ka tänapäeva soome kirjakeeles (nt *allekirjoittaa* 'alla kirjutama', *vastaanottaa* 'vastu võtma'), kus nende tähendus on sageli abstraktsem, ka tehnilisem. Taolised juhud on ühtlasi ajendiks, miks Soome keelehoole on ajapikku leebunud, pidades tänapäeval ühendverbe siiski keelt rikastavateks väljendusvahenditeks. (Vaittinen 2003: 58, 64; Häkkinen 1987: 10–12; 25) Neist lahku

¹¹ *ära*-sõna on oma artiklites lähemalt käsitlenud Tamm (2004) ning Metslang (1997; 2001).

¹² Varasemates käsitlustes on ka ühendverbe arvatud perifrastiliste vormide alla, vt EKG II (1993: 20).

¹³ Kaasaegseim, st Erelti (2017) süntaksikäsitlus ilmus siiski aasta hiljem.

kirjutatud verbiosiste puhul kasutatakse hoopiski üldist sõnaühendi tähendust kandvat terminit *sanaliitto*, mille tähendus on erinevalt eeltoodud kokkukirjutistest algsem, konkreetsem, olles kohati ka keelehoolde vaatenurgast eelistatum. Ometi ei pruugi igal kokku või lahku kirjutatud vormil ka samatähenduslik vaste leiduda või on hoopiski vastupidiselt tegu olukorraga, kus nende kahe vormi vahel ei saagi kindlat piiri tõmmata. (Häkkinen 1987: 27; Vaittinen 2003: 46–48). Siiski on suurem osa taolistest kas kokku- või lahkukirjutistest sarnaselt eestikeelsetele vastetele lokatiivsed, viidates tegevuse suunale (Vaittinen 2003: 50).

Nagu näha, puudub soome keeleteaduses kindel ühendverbide defineerimise traditsioon, rääkimata neile kindla nimetuse andmisest. Üldjuhul liigitakse ühendverbid (kokkukirjutatud kujul) teiste liitverbide alla (sm *yhdysverbi*), kuid eristamaks neid teistesse sõnaliikidesse kuuluvatest osistest (nt nimisõnadest), on neid eesti keeles leiduva afiksaaladverbide sõnaklassi eeskujul nimetatud ka adverbilisteks/adverbialgulisteks liitverbideks (sm *adverbilliset/adverbialkuiset yhdysverbi*). Neis sisalduvaid afiksaaladverbe on seejuures nimetatud kas ühendverbiadverbideks (sm *yhdysverbiadverbi*) või prefiksilaadseteks adverbideks (sm *prefiksimäinen adverbi*). (vt nt Närvänen 1992) Oma leksikaalgrammatilise terviklikkuse poolest on neid muuseas kutsutud ka *fraasiverbi*'deks (Häkkinen 1997: 44), kuid sagedamini viidatakse neile siiski rootsi keele eeskujul kui *partikkeliverbi*'dele. Taoliselt on neid ainukordsete ühenditena käsitletud näiteks soome keele grammatika (veebiversioon) „Iso suomen kieliopin verkkoversio” (2008), kus neid eristatakse veel idioomidest, mille laiendid võivad olla ka mõnest muust sõnaliigist (VISK 2004: § 454–455).

Siiski kerkivad soome keele ühendverbide kirjeldamisel esile õige mitmed grammatikas kirjeldamata jäänud kitsaskohad, millele on lähemalt tähelepanu pööranud Leena Kolehmainen oma ülevaatlikus, kuid kõiki teemasse puutuvaid tasandeid hõlmavas artiklis „Partikkeliverbien määrittelemisestä suomessa” (2004).

2.1.3. Ühendverbid rootsi grammatikakäsitluses

Rootsi keel on partiklite poolest väga rikas, ent sõnamoodustuse ja -muutmise osas tagasihoidlikum. Sellest tuleneb ka rootsi keele partikkelverbilembelisus, mis hõlmab endas nii adverbide kui ka prepositsioonidega esinevate verbiühendite laialdast kasutust. Taolistel partiklitel on ühtaegu oluline roll nii leksikaalsete väljendusvahenditena kui ka verbi aspekti markeerijatena. (SAG 3: 428–431)

Üldjuhul on selliseid verbiühendeid nimetatud *partikkelverb* 'ideks (vt nt Ojala & Puustinen 2008), kuid „Svenska Akademiens Grammatik” (1999, edaspidi SAG) koondab taolised juhud *partikliühendi* (rts *partikelförbindelse*) katustermi alla. Neis ühendites moodustab verbile

järgneva partiklilise osise kas suunamäärsõna (*skruva upp ljudet* 'heli juurde (sõna-sõnalt: üles) keerama') või absoluutse funktsiooniga ehk rektsioonita prepositsioon – partikkeladverbiaal (*skruva av korken* 'korki pealt keerama'), olgugi et viimaseidki on rootsi grammatikatraditsioonis varem adverbideks peetud. (SAG 3: 417–420)

Paljusid selliseid ühendeid on võimalik viia ka liitsõna kujule, nii et harilikult verbile järgnev partikkel liigub liitsõnas esimese moodustaja kohale, nt *föra över ~ överföra* 'kandma üle'. Tihtipeale on taoline muutus ühendi struktuuris üksnes stilistiline (muutes ühendi kirjakeelsemaks), kuid mõne sõnapaari puhul võib see endaga kaasa tuua väiksemaid või suuremaid semantilisi erinevusi, nt tähenduselt konkreetsem *bryta av* 'murdma (nt oksa)' ning tähenduselt abstraktsem *avbryta* 'segama (nt kõnelejat)' (SAG 3: 431–432, Norén 1996: 206)

Teisest küljest puudub rootsi keele partikkelverbide puhul mõningatel puhkudel selgejooneline jaotus, kuna verbi ja sellega ühendi moodustava verbipartikli ning verbi ja sellest eraldi seisva muutumatu sõna puhul on sageli ainsaks eristavaks faktoriks vaid sõnarõhk, mis partikkelverbi puhul langeb partiklile, kuid mitte-partikkelverbilise konstruktsiooni (järgnevas näites prepositsioonifraasi) puhul verbile endale (vrd *Hon körde på stubben* 'Ta sõitis vastu kändu' – *Hon körde på asfalten* 'Ta sõitis asfaldi peal'). Sõnarõhu langemisel verbile on tegu siis kas prepositsiooni või eraldiseisva tähendusega adverbiga (mis partikkelverbi ei moodusta). Seejuures leidub ka samakujulisi, kuid eritähenduslikke partikkelverbe, mille mõistmisele aitab lisaks kontekstile kaasa ka osiste järjestus (mille hulka võivad kuuluda ka refleksiivpronoomenid, nt *sig* 'end, ennast'). Niisiis võib partikkelverbi osiste ümberpaigutamine tuua endaga kaasa tähenduserinevusi, nt *kasta sig av (tåget)* '(rongi pealt) maha hüppama' – *kasta av sig kläderna* 'riideid seljast viskama'. (SAG 3: 417, 424, 427; Norén 1996: 11–13)

Rootsi keele partikkelverbe on käsitletud ka mitmetes väitekirjades, eriti kognitiivsest vaatenurgast, nagu seda on teinud Kerstin Norén (1996) prepositsioonikujulisi (*i, på, till, (i)från, av*) ning Elżbieta Strzelecka (2003) adverbikujulisi (*in, ut, upp, ner*) partikleid sisaldavate verbide puhul¹⁴. Norén (1995) on ühtlasi käsitlenud ka seda, kas ja kuidas peaks ühendverbidele sõnaraamatutes lähenema, vaadeldes lähemalt leksikaaliseerunud partikkelverbe ning nende eristamiseks kasutusel olevaid kriteeriume.

¹⁴ Siinkohal tasub aga mainida, et Noréni (1996) ja Strzelecka (2003) käsitlustes leidub suuri erinevusi juba üleüldiste ühendverbide definitsioonide puhul, näiteks ei pea Norén lauses *hon kom ut* 'ta tuli välja' esinevat verbi ja adverbilise partikkelverbi osisteks, vaid süntaktiliselt eraldiseisvateks leksikaalseteks üksusteks, tuues põhjuseks võimalust liigutada partikkel *ut* 'välja' lausealgulisse positsiooni (Norén 1996: 214–215). Strzelecka (2003: 120) läheneb ühenditele aga nendele iseloomuliku häälduse kaudu ning toob näiteks lause *Matti kom in*. 'Matti tuli sisse', mille puhul ta väidab, et *in*-partikli rõhulisusest tulenevalt on ilma igasuguse kahtluseta tegemist partikkelverbiga.

Viimaks on oluline möönda, et rootsi keele kujunemisloos on sajandeid rolli mänginud ulatuslik (alam- ja ka ülem)saksa keele mõju, mis on tagapõhjaks ka suurele osale siinmainitud ühenditele (Naumann 2000: 108–109; Norde 2011: 205–206). Siiski leidub keeles veel mõningaid algskandinaavia keelest säilinud partikleid, kuid needki olid esmalt tõenäoliselt adpositsioonid, mis ajapikku reanalüüsi tulemusena määrsõnastusid ning seejärel juba verbipartiklitenä kasutust leidsid (Norde 2011: 193–197). Muuhulgas nendib Norde (2011: 205–207), et (kesk)alamsaksa keelest pärit liitsõnaliste ühendverbide esinemus jätkab oma tõusu ka tänapäeval, mistõttu on tugev tendents eelistada eraldiseisvate verbipartiklite asemel nende prefiksilist kasutust kokkukirjutatud partikkelverbides. Erinevalt keeleajaloolisest taustast on põhjagermaani keeltes partikkelverbide kasutus huvitaval kombel isegi mitmekülgsem kui teistes (lääne)germaani harudes, olgugi et need konstruktsioonid levisid põhja poole keelekontaktide kaudu (Norde 2011: 186).

Tänapäeval on rootsi keele partikkelverbide kasutus aga suuresti inglise keelest mõjutatud, kuid seejuures võib aegade jooksul tekkinud kihistustest leida veel mitmeid samatähenduslikke verbiühendeid, millest vanemad ei pruugigi kaasajal enam kõnelejatele mõistetavad olla. Niisiis on rootsi partikkelverbide puhul tegemist uuendusi võrdlemisi ruttu vastu võtvate mallidega, mis olenemata funktsioonisõnade kasutamisest paindlikkust näitavad ning ajaga kaasas käivad. (Norén 1996: 212–213)

2.2. Varasemad mainimised meä keele ühendverbide kohta

Meä keeles esinevatele ühendverbidele ei ole varasemalt ilmunud keelekirjeldustes ja õppevahendites suurt tähelepanu pööratud. Loetletud on küll eraldiseisvaid adverbe (vt nt Pohjanen 2022: 116) ning neid on üritatud ka rootsi keele kaudu kirjeldada (vt Muli 2003), kuid nendega moodustatavaid verbiühendeid pole siiani eriti põhjalikult käsitletud, seda enam, et neid peetakse tihtipeale kõigest tõlkelaenudeks.

Nende struktuuri on siiski vähesel määral kirjeldatud, ning seda just eesti keeles ilmunud väljaannetes. Mõningaid loetletud ühendverbe leiab näiteks 2010. aastal ilmunud Helena Sulkala artiklis „*Työpaja heitethiin yhtheiselä tansila*” keelekontaktid ja meänkeel¹⁵” (2010: 325). Kui Sulkala toob oma artiklis kõnealustest verbiühenditest välja vaid üksikuid, nagu *rakentanut ylös* ‘välja arendanud’ ja *antoi ulos* ‘välja andnud’, ning esitleb neid ainuüksi tõlkelaenudena, siis Riitta-Liisa Valijärvi ning Rogier Blokland võtavad oma 2022. aastal

¹⁵ Sulkala (2010) artikli pealkirjast võib täheldada, et varasemalt on meä keele kohta kasutatud eestikeelsetes väljaannetes ka liitsõnalist nimetust.

ilmunud artiklis „Meä keele eripärad grammatikakirjutuse vaatevinklist” meä keelest kõneledes kasutusele *ühendverbide* mõiste, avades seejuures ka nende tõlkelaenulist tausta (2022: 769–770). Muuhulgas on Valijärvi ja Bloklandi (2022) artikkel esimene meä, rootsi, eesti ja soome keele ühendverbe ning nende vasteid kõrvutav ülevaade. Seejuures on meä keele ühendverbide kohta toodud näiteid veel üksikutes soome- ja rootsikeelsetes väljaannetes (vt Andersson & Kangassalo 2003: 119; Joensuu 2019: 35–36), kus on näitlikustamiseks toodud sõnapaare, nagu *syä ylös* ’ära sööma’ (rts *äta upp* ’üles sööma’) ja *valita ulos* ’välja valima’.

Siiski on ühendverbe mõnevõrra detailsemalt kirjeldatud ka meä keele süntaksi uurimisel, mille tarbeks ilukirjanduse keelekasutusest vaadeldud Eeva Muli nendib, et neidki verbivorme esineb nii lahku- kui kokkukirjutatud kujul. Enamasti leidis teostes just kohatähendust kandvaid adverbe, mille seast on autor välja toonud järgmiseid: *sisäle* ’sisse’, *sisälä* ’sees’, *ulkona* ’väljas’, *ulos* ’välja’, *ylhäälä* ’üleval’, *ylös* ’üles’, *alhaala* ’all’, *alas* ’alla’. Seejuures väidab Muli, et tema „materjalis ühilduvad need adverbid üpris kõrge sagedusega neile vastavatele käändelistele nimisõnalistele laienditele”. (Muli 2003: 108–109) Niisiis osutab Muli tõigale, et ühendverb (ning eriti selle määrsõnaline osa) nõuab sarnaselt eesti keelele oma ”nimisõnaliselt laienditelt sageli kohakäändelist vormi” (Veismann & Sahkai 2016: 274).

Seejuures toob Muli teiste seast välja rootsi partiklist *fram* ’ette, esile; ka välja’ moodustatud väliskohakäändelised adverbid *framile*¹⁶ ’ette’ ja *framila* ’ees’. Nende määrsõnade kasutuse puhul möönab ta siiski, et tegu on pigem leksikaalse kui süntaktilise rootsipärasusega, sest tegu on funktsioonilt erinevaid ülesandeid täitva sõnaga, mis erineb oma käitumiselt teistest ühendverbe moodustavatest sõnadest. (Muli 2003: 110–111) Sel põhjusel otsustas Muli neid oma analüüsis mitte kaasata. Eesti grammatikakäsitluste arusaama ”üks kord ühendverbi osa, alati ühendverbi osa” (Veismann & Sahkai 2016: 271) järgi oleks siinkohal tegu igati aktsepteeritavate afiksaaladverbide sõnaklassi esindajatega. *framile*-partiklit on ühendverbi osaks peetud ka mõningates teistes varasemates uurimustes (vt nt Joensuu 2019: 35).

Lõpetuseks väärrib siinkohal mainimist ka Kesk-Rootsi elama siirdunud metsasoomlaste keelekasutus, kuna tõlkelaenulised ühendverbid on ka nende keeleuususe eripärasid, erinedes seega Soomes kõneldavas soome keelest, kuid ka meä keelest. Viimast just oma häälikulise koostise poolest, mis erinevalt meä keelest sõnaalguliste konsonantühendite esinemist ei luba, eriti varasemate laenude puhul, nt metsasoomes *tull ramille(n)* – meä *tuli framile* (rts *kom fram* ’tuli kohale; (üle) tuli välja’). Metsasoomlaste keeles on partiklitel samuti tegevuse

¹⁶ Tähenduse põhjal on *framile/ramila*-vormi puhul ühtlasi tegu ka topeltmarkeeritud sõnaga, kus juba niigi kohatähenduslik rootsi keelest pärit partikkel *fram* ’ette’ on saanud endale omakorda väliskohakäändelise lõpu (Muli 2003: 67).

piiritlemise funktsioon, mispärast kasutatakse perfektivse aspekti markeerimiseks peaaegu et juba iseseisvunud markerina adverbi *ylös*, nt *kirjoitti ylös* 'üles kirjutama' (rts *skriva upp*), mis on keelekasutuses levinud ka mitte(otse)tõlkelaenuliste konstruktsioonide puhul. (Söder 2009: 87–90; Söder 2019: 210–212). See, et metsasoomlaste keelel on meä keelega palju ühiseid jooni, ei tule üllatusena, kuna mõlemal keelevariandil on tulnud vastavalt oma (rootsikeelsele) keskkonnale kohanduda.

3. Materjal ja meetod

Töös kasutatav materjal pärineb esmalt rootsi keeles ilmunud Mikael Niemi menuromaanist „Populärmusik från Vittula” ning selle tõlgetest meä („Poppimysiikkiä Vittulasta” (2002), tõlkinud Paul Muotka), soome („Populäärimusiikkia Vittulajänkältä” (2001), tõlkinud Outi Menna) ja eesti keelde („Popmuusika *a la* Vittula” (2003), tõlkinud Ülev Aaloe). Niemi romaani ning selle tõlgete valik materjali kogumiseks tulenes sellest, et see on üks vähestest nii meä, rootsi, soome kui ka eesti keeles leiduvatest pikematest tekstidest, mis annab ühendverbide uurimiseks nende nelja keele vahel piisavat ainet. Keelekasutust Mikael Niemi teostes on käsitletud ka varasemates uurimustes (vt nt Lall 2014; Landqvist 2012; 2014; 2021; Larsson 2010). Lisaks on rohkearvuliselt uuritud tema Vittula-romaani tõlkeid teistesse keeltesse (vt nt Nyman 2004, Ryzmakova 2011), sealhulgas ka soome keelde (Nylund 2005), mille autor analüüsis küll meä ja soome keele sõnaklasse, kuid seda vaid nimi-, tegu- ja omadussõnade piires.

Kuna keskendusin oma töös peamiselt siiski meä keelele, alustasingi materjali kogumist esmalt Mikael Niemi romaani meäkeelse tõlke „Poppimysiikkiä Vittulasta” lugemisest. Selleks digiteerisin eelnevalt kõik valimisse kuulunud leheküljed, et saaksin esmalt vajalikud vormid teksti sees ära märkida (vt ka Lisa 1.) ning seejärel juba kõik leidunud ühendverbid Microsoft Exceli tabelisse kanda. Niiviisi õnnestus mul ühendverbid kopeerida ka kohe koos nende lausete või lauseosadega, milles nad tekstis esinesid. Paralleelselt otsisin leitud ühendverbidele vasteid ka rootsikeelsest originaaltekstist ning soome- ja eestikeelsetest tõlgetest, mille ma samuti esmalt tekstis ära märkisin ning seejärel koos vastava lause(osa)ga tabelisse lisasin. Lisaks pidin oma hüpoteesi tõestamiseks töö hilisemas etapis ka eesti keelde tõlgitud teose sarnaselt läbi töötama, tehes viimaks sama ka soomekeelse tõlkega.

Vastete hõlpsamaks leidmiseks lisasin tabelisse ka leheküljenumbrid. Eraldi tulba lõin ka partiklitele, mis leitud verbidega koos esinesid, sest nii sain ma leitud ühendverbe juba analüüsi tarbeks paremini grupeerida. Esmalt lisasin andmestikku ka ühendites sisaldunud verbid nende infinitiividena, kuid et suurema osa verbide puhul oli tegu tähenduselt polüseemsete ning esinemuselt sagedaste keelenditega, otsustasin ma töö käigus siiski partiklipõhise lähenemise kasuks. Siinkohal mängis olulist rolli ka see, et meä keele rikkalikku verbivormistikku on palju keerulisem töödelda kui partikleid, millede puhul moodustab paradigma tihtipeale vaid üks lekseem.

Nagu varasemalt mainisin, kandsin ma oma andmed teoste läbitöötamise käigus Exceli tabelisse, kuhu tekitasin eraldi lahtrid meä-, eesti- ja soomekeelsetele ühendverbidele nende

teoses esinenud kujude jaoks, mis said omakorda jagatud neis sisalduvate verbipartiklite alusel omaette tulpadesse (vt tabel 1). Rootsikeelse originaalteose puhul ma partikleid eraldi lahku lööma ei hakanud, võttes arvesse tõika, et tegu on morfoloogiliselt täiesti erinevat tüüpi keelega, kus partiklite kasutus on sihtkeeltega kõrvutamisel paljuski erinev. Küll aga märkisin ma tabelisse rohkelt mitteühendverbiliste elementidena esinenud tõlked, mille ma paigutasin küll iga keele tulp eraldi reale, kuid sobiliku partikli puudumise tõttu jätsin ühendist vasakpoolse lahtri täimata. Igal rea lõpus järgnesid täidetud lahtritele vastavad leheküljenumbriid tabeli päises toodud keelte järjekorras.

Tabel 1. Näiteid andmestikus esinenud meäkeelsetest ühendverbidest koos nende vastetega rootsi, eesti ja soome keeles.

ADV1	MEÄ	ROOTSI	ADV2	EESTI	ADV3	SOOME	lk nr
kiini	tartuit kiini	tassade <u>in</u>	kinni	kinni haarasid	kiinni	tarrautuessa kiinni	24, 24, 21, 26
kiini	paukhatavan kiini	locka <u>fram</u>	kinni	läks kinni	kiinni	paukahti kiinni	41, 41, 37, 45
kiini	istuma kiini	satt <u>fast</u>	kinni	kinni kleepunud	kiinni	kiinni liimautuneita	73,71, 68, 79

Kogutud originaalmaterjali ja selle tõlgete analüüsimisel lähtusin kontrastiivse tõlketeeooria vaatenurgast, mida on kasutatud ka varasemates uurimustes, analüüsimaks ilukirjanduses esinenud ühendverbide ümberpanekuid rootsi-soome ja eesti-soome keelepaaride vahel (vt Närvänen 1992; Ojala & Puustinen 2008). Mari Närväse (1992) uurimistöö pööras tähelepanu eesti keele kui lähtekeele ühendverbide tõlkevõimalustele ning neis sisalduvate adverbide semantiliste funktsioonide väljaselgitamisele. Selleks jagati ühendverbid oma abimäärsõna (semantilise) põhifunktsiooni alusel esmalt eri rühmadesse, mille liikmeid paigutati analüüsi käigus veel omakorda viide rühma selle järgi, kas nende soomekeelsetes tõlkevastetes on säilinud adverb ja/või põhiverb või need on saanud ühesõnalise, kuid samatähendusliku vaste või neid väljendatud hoopiski mõnel muul moel ehk vaba tõlke abil. (Närvänen 1992)

Varasemate tõlkevõrdlustega tutvudes sain ühtlasi aru, et töö käigus tuleb silmas pidada ka seda, et ükski tõlge ei saa olla originaaltekstiga üksüheses vastavuses nii, et sihtkeele iga tasand on lähtekeele omaga samaaegselt ja sajaprotsendiliselt kooskõlas. Näiteks eri morfoloogiliste tüüpidega keelepaaride puhul, nagu seda on meä ja rootsi keel, ei ole morfeemide haaval

tõlkimine sageli lihtsalt võimalik. Seda enam, et tõlkija eesmärgiks peaks olema eelkõige sõnumi (mitte vormi) edastamine, ja seda nii, et see mõjuks lugejale võimalikult loomuliku ja selgesti mõistetavana. Niisiis peab tõlkijal ühe tekstiga töötamiseks kogu aeg kasutada olema mingi hulk vajaminevaid ja olemasolevaid vahendeid, et siis nende abil lähte- ja sihtkeele vaheline tasakaal saavutada. (Ingo 1991: 15–20; 66–67, 225–227)

Siinkohal tuleb siiski tõdeda, et paraku on üks keel ühe mõtte väljendamisest sageli parem kui teine (ja vastupidi), kuid see ei osutu tegelikult probleemiks juhul, kus tõlkele lähenetakse tähenduse kaudu ning arvestatakse sihtkeelse vastuvõtjaga. See toob aga omakorda kaasa muutused sügavamates struktuurikihtides, ning kuna sõnatähendused ei ole keeliti identsed, peab tõlgete analüüsimisel arvestama tõlkeprotsessi käigus langetatud valikute tõttu tekstis esile kerkivate erinevuste ja suuremate või väiksemate ebatäpsustega. (Ingo 1991: 15–29, 225–227) Niisiis ei saanud ma eeldada, et iga rootsikeelses originaalis esinenud partikkelverb on nii eesti kui ka meä keelde kogu aeg samamoodi tõlgitud, vaid pidin arvesse võtma ka muude väljendusvahendite võimalikkust.

Ila-Maaret Ojala ja Raija Puustinen (2008) keskendusidki oma töös aga sihtkeelsete vastete analüüsimisele, vaadeldes küll esmalt rootsikeelset originaali, kuid süvenedes hiljem soomekeelsetesse tõlgetesse. Sealjuures võtsid autorid seisukoha, et partikkelverbe soome keeles üldse ei esinegi, mistõttu eristasid nad tõlgete analüüsimisel hoopiski üksikuid tegu- ja nimisõnu, nende ühendeid ning lisaks ka lauselühendeid ja muid juhtusid. Seejuures keskendusid nad eraldi veel tõlgetes esinenud suunda väljendavatele partiklitele ning kirjeldasid lühidalt ka teisi suunatähenduslikke vasteid. (Ojala & Puustinen 2008) Sellest tulenevalt otsustasin ka mina sarnase lähenemise kasuks, eeldades ühtlasi, et rootsikeelse originaalteksti mõju võiks meäkeelse tõlke puhul eriti silma paista. Nagu juba mainisin, siis rootsi keele morfoloogilisest tüübist lähtuvalt ma originaalteksti eraldi ei analüüsinud, kui selleks just vajadust polnud. Sellisel moel oli mul võimalik kõik sobilikud vasted kokku koguda nii, et võrdluse oleks kaasatud ka taolised juhud, kus rootsi keeles ühendverbi olla ei pruukinudki.

Varasematest uurimustest (Strzelecka 2003; Norén 1996) eeskujul võttes lähtusin leitud ühendverbide analüüsimisel aga mitte niiväga verbist endast, vaid ühendes sisalduvatest verbipartiklitest – afiksaaladverbidest. Ühendverbe moodustavate partiklite eristamiseks teistest muutumatutest sõnadest toetusin kirjanduses leiduvatele kriteeriumitele ning neile vastavatele testidele (vt lähemalt Erelt 2017: 105; Veismann & Sahkai 2016: 276–277; Strzelecka 2003: 109–116), olgugi et ka need ei pruugi iga valmis kuuluva verbiühendi puhul paika pidada, kuna üks ühendverb võib käituda rohkem ühendverbi-taoliselt kui mõni teine, ja

vastupidi. Keerulisemate juhtude puhul lähenesin ühendverbide leidmiseks ka kontekstipõhiselt, kuid see ei olnud siiski iga keerdkoha puhul võimalik, mistõttu jäid mõned juhud ka analüüsist välja.

Et nii eesti, soome kui ka rootsi keele puhul on ühendverbides sisalduvate partiklite põhilisi ülesandeid just lokatiivsuse väljendamine (Erelt 2017: 104–105; Vahtinen 2003: 50; Norén 1996: 222), millele järgneb vähemalt eesti ja rootsi keelte puhul (piiritletud) aspekti markeerimine (Erelt 2017: 104–105; SAG 3 1999: 428), pöörasin analüüsi käigus neile tähendustele ka suuremat tähelepanu, olgugi et nendevahelised piirid on võrdlemisi hajusad. Ülejäänud kaks partiklite tähendust on eesti keele süntaksikäsitluse kohaselt hägusamad, seda siis seisundi ning modaalsuse väljendamisel, kusjuures viimasesse rühma kuuluvad vaid kaks eestikeelset sõna: *vaja* ja *tarvis*. (Erelt 2017: 106–107)

Lisaks pöörasin tähelepanu kasutatud väljendusviiside morfoloogiale, st analüütilisuse-sünteesilisuse väljendumisele sõnavormides. Eelnevalt kirjeldatud kõrvutava meetodi abil püüdsingi seega ilmetada, kuidas meä keele ühendverbe rootsi, soome ja eesti vastetega võrdluses kasutatakse ning kuhu need ühendverbid analüütilisuse-sünteesilisuse skaalal (vt joonis 5) seejärel paigutada võiksid.

Joonis 5. Eeldatav meä keele asukoht analüütilisuse-sünteesilisuse skaalal.

4. Analüüs

Materjali kogumise ja puhastamise järel moodustas andmestiku 1828 vormi, mis jagunesid omakorda eraldiseisvaid partikleid sisaldanud ühendverbideks (1694 juhtu) ning nende abil moodustatud erinevateks partiklialgulisteks vormideks (154 juhtu). Viimane rühm sisaldas nii täielisi verbivorme (nt meä *ylivoitti* 'sai võitu, sai üle'), partitsiipe (nt soome *yhteenkasvaneet* 'kokkukasvanud') kui ka teonimesid (nt eesti *sissehingamine*) koos muude sobilike vormidega.

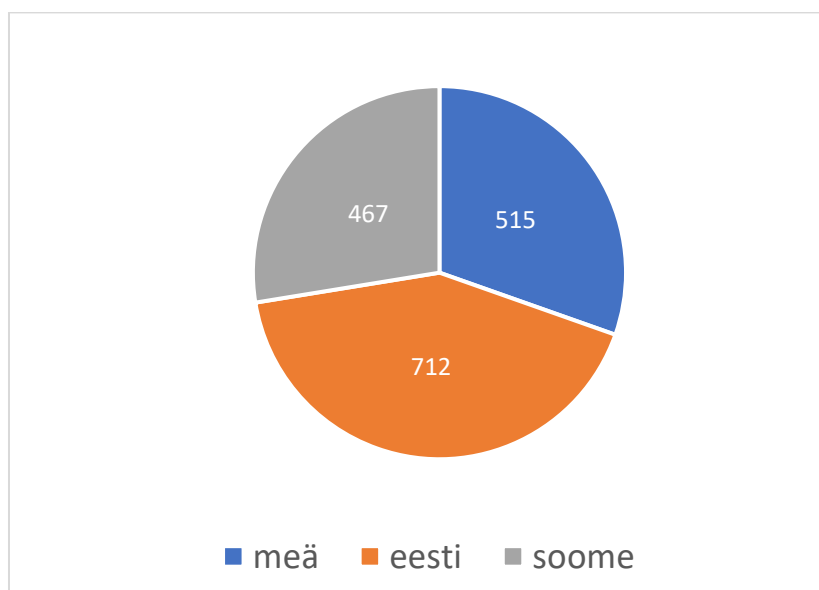
4.1. Andmestiku üldiseloostus

Nagu mainitud, moodustasid suurima osa minu andmestikust siiski eraldiseisvate osistega ühendverbid, mida oli andmete kogumise ja puhastamise järel 1694. Nende seast arvasin välja mõningad seisundit väljendavate afiksaaladverbidega ning *olema*-verbiga moodustatud ühendid jms sellised vaieldavad üksikjuhud, mis esinesid vaid ühes lauses ning ühes tõlkes kolmest. Eemaldasin ka sellised juhud, kus *olema*-verb oligi ainus, mis esines kolme keele puhul vaid ühe ja sama partikliga (nt *kiini–kinni–kiinni*). Ülejäänud juhud, kus midagi varieerus, kaasasin üldjuhul ka hilisemasse analüüsi.

Niisiis otsustasin analüüsida ka *olema*-verbiga moodustatud ühendeid (*vait olema*, *rikkis olema*), olgugi et koopulal endal puudub selline eraldiseisev leksikaalne tähendus, mida tüüpilise ühendverbi puhul temaga kaasnev abimäärsõna modifitseerima peaks. Sellel põhjusel on neid välja jäetud ka varasemates uurimustes (nt Uibo 2010, ka Hasselblatt 1990). Mina otsustasin neid aga analüüsida, kuna taoliste seisundit väljendavate afiksaaladverbiga moodustatud ühendeid peetakse eesti keele grammatikakäsitluses siiski ühendverbideks (Erelt 2017: 106) ning ka modaalsust väljendavate *tarvis* ja *vaja* kaasamine andis mulle võimaluse sama tähendust teiste keeltega väljendusviisidega kõrvutada. Lisaks lähtusin *olema*-verbiga esinevate ühendite uurimusse kaasamisel ning nende hilisemal analüüsimisel ka keeletehnoloogias ühendverbidena käsitletavate üksuste nimekirjast (Muischnek, Müürisep & Puolakainen 2014: 229). Teiseks põhjuseks olid tõlgetevahelised erinevused-sarnasused, mis ei oleks sellisel juhul arvesse läinud, vrd nt eesti (*on*) *kinni kleepunud* – meä *on kiini*, kus on edasi antud sarnast (kui mitte sama) mõtet, kuid *olema*-verbi välistamisel oleks andmestikku jõudnud vaid neist esimene. Kolmandaks on ka eelnevalt mainitud meä keele sugulaskeele – kveeni keele grammatikas eraldi välja toodud *olla*-verbiga esinevad seisundiadverbid, nagu *rikki* (Söderholm 2014: 119).

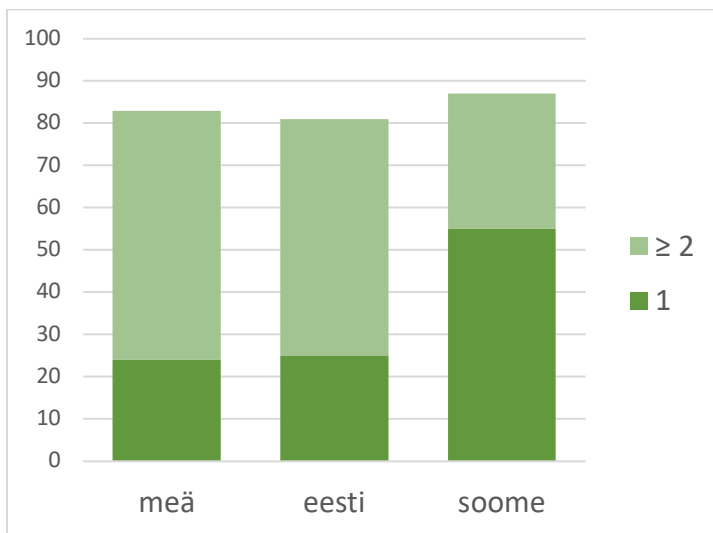
Andmestikust välja jätsin ma aga sellised juhud, kus lauses esines koopula vms muu verbi ärajätu tõttu vaid adverb, nagu *ukse metallhaak eest ja välja öösse* (Niemi 2003: 4). Siiski lugesin ma eraldi osistena ka rinnastatud afiksaaladverbe (nt lauses *Lippasin nagu rott trepist alla ja uksest välja* (Niemi 2003: 49)), märkides taolisi juhte esmalt üksikutena, kuid lüües need hiljem üldisel adverbide analüüsil lahku. Seejuures lähtusin oma analüüsis ka sellest, et adverb ei pea ühendverbi tähendust alati tingimata muutma, mispärast on andmestikus rohkelt suunatähenduslikke määrsõnu. Viimaste hulka arvestasin ka taolised suunda väljendavad määrsõnad, millele oli lisatud täpsustav osa, vrd meä ja soome *alas – alaspäin*, eesti *alla – allapoole*, mille tähendused olid sõnapaarideti kohati identsed, kohati teise tähendusvarjundiga.

Lisaks arvasin oma andmestiku hulka ka selliseid juhtusid, kui vastav leksikaalne üksus oli vähemalt ühes kõrvutamisel olnud keeles partiklistunud, ning seda siis juhtumipõhiselt kas sarnase süntaktilise käitumise, piiripealsuse vms mõjurite tõttu, arvestades, et afiksaaladverbide rühm ei ole sõnaliigina piiratud. Kõik sobilikud verbe ning (afiksaal)adverbe sisaldanud juhud kandsin töö käigus Microsoft Excelis tabelisse, saades sedasi meä keeles 515, eesti keeles 712 ning soome keeles 467 verbiühendit (vt joonis 6). Järgnevas analüüsis keskendungi lähemalt ühendverbe moodustanud (afiksaal)adverbidele, mille puhul kasutan paralleelselt ka terminit *partikkel*. Adverbidega koos esinenud tegusõnu käsitlen ma valikuliselt, kuna ühendverbe moodustanud tegusõnade puhul oli paljudel puhkudel tegu tuumverbidega, mis väljaspool verbiühendit liiga palju ei ütleks.

Joonis 6. Andmestikus esinenud ühendverbide jagunemine keeliti (n = 1694).

Lisaks tuleb nentida, et arvestatava osa andmestikust moodustasid adverbid, mis esinesid iga keele puhul vaid ühe korra (vt joonis 7). Üllataval kombel oli üksikjuhtude määr kõige suurem just soome keele verbiühendite puhul, kus üksikjuhtudena esines tervelt 55 partiklit ning vähemalt kahel korral esinenud osiseid oli kõigest 32. Eriti arvestades seda, et ma olin üritanud partikleid analüüsida ning esitada võimalikult kompaktselt, nt eemaldades possessiivsufiksid, kuid säilitades siiski ka kujult sarnased vormid, nt vaegmuutelised *sisälle* – *sisällä* – *sisältä*, mis võivad oma käitumiselt hoopis erineda (vt lähemalt Huumo & Ojutkangas 2010). Nagu aga tabelist näha võib, oli meä ja eesti keele puhul üksik- ja mitmikjuhtude jaotumine väga sarnane, esimese puhul andmestik sisaldas vastavalt 24 üksikut ning 59 mitmekordset kasutust, teise puhul olid vastavad arvud aga 25 ning 56.

Joonis 7. Verbiühendeid moodustanud abimäärsõnade esinemine üksik- ja mitmikjuhtude lõikes.

Näiteks esines eesti keeles vaid ühel korral seisundi tähendust kandev adverb *tuksi* (vt näide 9), kusjuures sarnase tähendusega seisundiadverb *rikki* puudus eestikeelses tekstist sootuks. Küll aga esines viimast üksikjuhuna soomekeelses tõlkes, millele vastas eesti keeles hoopiski *ära*-alguline perfektiiivsuse tähendust sisaldav partitsiip (vt näide 10). Meä keeles oli *rikki*-adverbi siiski üpriski produktiivne, esinedes 10 korral (9 korral eraldiseisvana, 1 korral ka kokkukirjutatuna).

(9) *Jag hade **förstört** skivan...* (Niemi 2000: 13)

*Mie olin **pilanu** skiivan* (Niemi 2002: 13)

*Olin **tuhonnut** levyn* (Niemi 2001: 15)

‘Ma olin plaadi **tuksi** **keeranud**’ (Niemi 2003: 10)

(10) *sin sönderhackade ('katkihakitud') skiva* (Niemi 2000: 82)

sen särkynheen skiivan (Niemi 2002: 84)

rikki runnoutuneen levynsä (Niemi 2001: 92–93)

'oma **ärakribitud** plaati' (Niemi 2003: 80)

Lisaks esines kõigi kolme keele puhul ka selliseid juhtumeid, kus ühe verbi juurde kuulus korraga kaks adverb, mis olid enamasti kasutusel antonüümidenä (nt meä *meni sisäle ... ulos*, soome *menivät sisään ... ulos*, eesti 'läks sisse ... välja'), kuid üksikjuhtudel täpsustasid omakorda liikumissuunda (nt meä *laukoin alle ja ulos*, soome *luikahdin alas ja ulos*, eesti 'lippasin alla ja välja'). Sellised juhud analüüsisin ma ortograafiast lähtudes hiljem siiski eraldi osiseid sisaldavatenä (vrd nt ühe üksusena analüüsitud soome *edestakaisin* peatükis 4.3.)

4.1. Ülevaade meä keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidenä

Materjali kogumise ja töötlemise käigus leidsin meä keelde tõlgitud teostenä 10 esimese peatüki (97 lk) jooksul 515 ühendverbide juhtu, ning et analüüsitud lehekülgi oli kokku 98, esines ühe lehekülje kohta keskeltläbi veidi üle 5 ühendverbi (5,26). Erinevaid ühendverbe moodustavaid partikleid oli kokku 83, neist 39 esines tekstis vähemalt 3 korral. Levinuimaks ühendverbe moodustavaks adverbiks osutus meä keeles *kiini* 'kinni', millele järgnesid 47 esinemisjuhuga *ulos* 'välja' ning 38 esinemisjuhuga *ylös* 'üles'. Meä keele ühendverbide ladvikusse kuulusid siis seega nii seisundit ja selle muutust väljendavad kui lokaalsed (siinkohal suunda) tähistavad adverbid. Meäkeelse tõlke puhul tuli nende puhul ilmsiks ka mõningat ebajärjekindlust ortograafias, näiteks esinesid eestikeelne *edasi-tagasi* ja soome keele *edestakaisin* kogu teose vältel samakujulistena, kuid meä keeles esinesid kord *eestakasin*, *ees takasi* kui ka *ees takasin*. Sellisel puhul toetusin soomekeelse vaste eeskujule, kirjutades sõna kokku, kuid tahtes esile tuua varieerumist sõna lõpus, kasutasin oma korpuses mõlema sõnakuju esindajana märgendit *edestakasiN*¹⁷. Analoogselt lähenesin ka vormidele *takasi* ja *takasin*, kasutades nende puhul märgendit *takasiN*.

Tabelis 2 on eraldi välja toodud vähemalt 10 esinemisjuhuga ühendverbe moodustanud adverbid, neist esimesed 10 on tähistatud oranžiga. Rohkem kui 10 esinemisjuhuga adverbide oli andmestikus 14.

¹⁷ Esmalt kasutasin nende vormide ühtlustamiseks jaoks siiski kuju *takasi(n)*, kuid et sõnapilvede tegemisel selgus, et selleks kasutatud programm (AntConc) ei pidanud sulgusid sisaldanud varianti mitte üheks sõnaks, vaid kaheks erinevaks keelendiks, otsustasin siinse märgenduse kasuks.

Siinkohal tootsin välja ka ühe erijuhu, mida ma oma andmestikku ei lisanud, kuid mis paistab just tõlkimise osas teiste seast välja. Nimelt oli kõigis keeltes (sh rootsikeelses originaalis) säilinud meäkeelne keelend *klinkku* 'viltu', mida kasutati hamba asendi kirjeldamiseks. Kui rootsi- ja eestikeelses tekstis oli see eeltoodud kujul ning kaldkirjas, siis meä keeles oli see seesütlevas käändes *klinkkussa* ning soome keeles alalütlevas *klinkullaan*.

4.1.1. Rootsipärasusi ja teisi silmapaistvaid jooni meä keele ühendverbides

Materjali kogumise ja analüüsimise käigus tulid juba varases etapis selgelt välja mõned kindlad partiklid (nt *myötä*, *framile*), mis leidsid kasutust vaid romaani meäkeelses tõlkes, eristudes seega eesti- ja soomekeelsetest vastetest.

Ühe eraldiseisva rühma moodustasidki kaasumist väljendavat *myötä*-partiklit sisaldavad ühendverbid, mida esines kokku 6 juhul. Eestikeelses tõlkes olid nad tihtipeale vasteks saanud samatähendusliku *kaasa*-sõna ning soomekeelses tekstis olid nad leidnud endale vaste kas sõna *kans(sa)* 'kaasa' või tema sünonüümi *mukana* kujul (vt näide 11). Siiski esines ka tõlkeid, kus kaasumist väljendav partikkel oli hoopiski välja jäetud, kasutades tähenduse edasiandmiseks näiteks sünteetilist väljendusviisi (nagu soome keele *suostui* 'soostus') või muid leksikaalgrammatilisi vahendeid (nt eesti *nõus olema*, ja mitte otsetõlkes *mööda minema*) (vt näide 12). Muuhulgas on soome veebisõnastikus „Kielitoimiston sanakirja“ (2024) lisatud *myötä*-sõnale märgend, et tegu on sageli kõrgstiilses tekstis esineva sõnavormiga. Need tõlked osutusid silmapaistvateks just sel põhjusel, et kui Niemi romaan on muidu oma keelekasutuselt kaasaegne, siis rootsikeelse originaalteksti ning tõlgete kõrvutamisel võib tähele panna üksühest seost meä keele *myötä* ning rootsi keele *med* 'kaasa' vahel ka tänapäevases kasutuses. Arvestades seda, et meä keele ühendverbid on suuresti otsesed tõlkeläenud, on siinkohal põhjust pidada meä ühendverbides ilmneva *myötä*-partikli valikut foneetiliselt motiveerituks. *myötä*-partikli esinemist on uuritud ka varasema soome kirjakeele puhul, kus see on oma tähenduse tõttu liigitatud probleemjuhtude alla (vt lähemalt Vaitinen 2003: 52).

(11) ... att kolla att alla *sjöng med* (Niemi 2000: 47)

... ett kollata jos met *lauloima myötä*. (Niemi 2002: 47)

... että kaikki *lauloivat mukana*. (Niemi 2001: 50)

'...kas kõik ikka *kaasa* laulavad.' (Niemi 2003: 43)

(12) *Vår lärarinna gick tyvärr med på förslaget.* (Niemi 2000: 80)

Valitettavasti opettaja meni myötä esitykseen. (Niemi 2002: 82)

Opettajammekin valitettavasti suostui ehdotukseen. (Niemi 2001: 78)

'Ka meie õpetaja oli kahjuks selle ettepanekuga nõus.' (Niemi 2003: 91)

Teine selgesti rootsipärane partikkel, mis meäkeelses tõlkes silma torkas, oli eelkõige suunatähenduslik *framile* 'esile, ette, välja'. Siiski kasutati adverbi ka abstraktsetes kontekstides, mis oli ehk põhjuseks, miks *framile* puhul oli tegu lausa sageduselt 6. partikliga. Eestikeelses tõlkes oli vastetena kasutatud adverbi *välja* (vt näide 13), ning muuhulgas ka mõningaid määrusi, nt kahel korral asendati see sõnaga *põuest*. Lisaks oli sama tähenduse edasiandmiseks korra kasutatud veel *ette*-adverbi (vt näide 14). Soomekeelsetes tõlgeteski oli eelistatum just see viimane variant, lisaks millele esines ühendverbide vastetes osiseid, nagu *esiin* ja *eteenpäin*. Nagu peatükis 2.2. varasemalt mainitud, on meä keele *framile*-sõnale varemgi tähelepanu pööratud, siinkohalgi võiks juhtida tähelepanu sellele, et meä keeles on kasutatud alaleütlevat (väliskoha)käänet seal, kus soome keel kasutab sisseütlevat. Söder (2019: 220) on aga möönnud, et *framile* puhul võib olla tegemist siiski juba vanema keelendiga, jagades seejuures ühist päritolu soome murretes esinevate leksikoniüksustega, kuid olles Rootsis kõneldavate keelevariantide puhul oluliselt levinum. Siiski, olenemata selle sagedasest esinemisest keelekasutuses pole seda mingil põhjusel ka rootsi grammatikas (SAG) teiste adverbide hulgas välja toodud (Ojala & Puustinen 2008: 62–64, vaata ka SAG: 418–421).

(13) *... för att locka fram villebrådet* (Niemi 2000: 41)

... että sais uhrin framile (Niemi 2002: 41)

... houkutellaakseen saaliin esiin (Niemi 2001: 45)

'... jahilooma oma urust välja meelitada' (Niemi 2003: 38)

(14) *och han bläddrade fram stycket med sina vårdslösa pojkfingrar* (Niemi 2000: 51)

se plaavasi framile kappalheen huolimattomilla pojansormilla (Niemi 2002: 52)

hän selasi oikean sivun esiin hoitamattomilla pojansormillaan (Niemi 2001: 56)

'lappas selle oma määrdunud poisisõrmedega ette.' (Niemi 2003: 48)

Meä keele puhul esines lisaks ka mitmeid murdelisi adverbe. Üks levinumatest oli näiteks soome *ohi* 'mööda', mis sai meäkeelses tõlkes sageli samatähendusliku vaste *siutti*, esinedes 7 korral soomekeelse *ohi(tse)* sünonüümina (vt näide 15). Eeva Muli (2003: 115–116) oli oma uurimuses liigitanud *siutti* meä keele prepositsioonide alla, võrreldes seda rootsikeelse vastega *förbi* 'mööda'. Nagu juba 2. peatükis mainitud, siis kõikide kõnealuste keelte puhul leidub (funktsiooni)sõnu, mis võivad täita nii adverbi kui ka adpositsiooni ülesandeid, nagu ka eeltoodud eestikeelse vaste *mööda* puhul. Ühtlasi möönab oma uurimuses ka Muli (2003: 112), et „paljudel juhtudel saab üht ja sama sõna kasutada nii adpositsioonina kui ka adverbina“. Seejuures leidis eelmainitud *ohi* ka meä keeles kasutust produktiivse liikumissuunda kirjeldava adverbina, seda lausa 6 korral (soome keele puhul oli esinemisi kokku 8, lisaks ka 2 korral kokkukirjutatud vormide hulgas).

(15) *Småpratade i klungor passerade de* (Niemi 2000: 53)

*Poristen pienissä ryhmissä net **menit siutti*** (Niemi 2002: 55)

*He **kulkivat ohitse** supattavina parvina* (Niemi 2001: 58)

'Nad **möödusid** lobisevate parvedena' (Niemi 2003: 53)

Ühel korral oli *siutti*-adverbi kasutatud ka millegi ületamise tähenduses, leides endale eesti- ja soomekeelsete tõlgete puhul vasted *üle* ja *yli* (vt näide 16). Nagu ka eelmise näite puhul, pole rootsikeelses originaalis ühtki partiklit, kuna tegemist on kõigest lihtverbiga *passera* 'mööduma' (vastandiks samatähenduslikule partikkelverbile *gå förbi* 'mööda minema'). Siiski on kõigis kolmes tõlkes eelistatud analüütilist väljendusviisi, kusjuures ka eelnenud näite (21) puhul oleks eestikeelne *möödusid* vabalt asendatav analüütilise vormiga *läksid mööda*.

(16) *letade när den **passerat***¹⁸ (Niemi 2000: 12)

*laukoin kattomhaan ko vältti oli **menny siutti*** (Niemi 2002:)

*kun jyrä oli **mennyt** niiden **yli*** (Niemi 2001: 13)

'kui see neist **üle** oli **sõitnud**' (Niemi 2003: 9)

¹⁸ Siinkohalgi on tegu täisminevikuga, kuid rootsi keeles on võimalik taolisel juhul liitajas esinev abiverb (*hade* 'oli') fraasidest välja jätta (vt ka SAG 3: 272–274).

4.2. Ülevaade eesti keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidest

Otsides vastust analüütilisuse-sünteesilisuse küsimusele, kogusin ühendverbe ka eestikeelsest tõlkest. Esmalt küll ainult vastetena meä keeles leitule, kuid seejärel juba eraldiseisvalt. Loendamise tulemusena leidsin eestikeelse tekstiosa peale kokku 712 ühendverbi, mis tähendab, et tõlke ühe lehekülje kohta (kokku 102 lk) esines napilt alla 7 ühendverbi (6,98 lk-l). Eesti keeles oli ühendverbide moodustamisel kasutatud 81 erinevat afiksaaladverbi, seejuures 43 neist esinesid vähemalt 3 korral. Analüüsitud materjalist selgus, et eesti keele puhul oli kõige sagedasem lokatiivne afiksaaladverb *välja* (esines 78 korral), millele järgnesid vastavalt 59 ja 50 esinemisega seisundi tähendusi omavad *lahti* ning *kinni*. Vähemalt 10 esinemisjuhuga adverbid on esitatud tabelis 3, neist 10 esimest on eristatud oranži tausta abil. Vähemalt 10 esinemisjuhuga partikleid oli eesti keeles lausa 21. Nagu näha, on eesti ja meä keelte afiksaaladverbide ladvik võrdlemisi sarnane, kuna mõlema keele puhul on 5 sagedasima partikli seas sõnadest *kiini* 'kinni', *ulos* 'välja' ning *sisäle* 'sisse' moodustunud kolmik.

Tabel 3. Vähemalt 10 esinemisega adverbid eestikeelses tõlkes.

ADVERB	sagedus
välja	78
lahti	59
kinni	50
sisse	37
ära	33
alla	31
tagasi	30
üles	30
maha	25
läbi	22
üle	21
edasi	20
järele	17
ringi	16
ette	16
vastu	15
kokku	13
kaasa	13
täis	11
püsti	11
otsa	11

eriti huvitavaks tõik, et neid kumbagi pole meä keelde tõlgitud, samal ajal kui üks neist (*nousta ylös* 'üles tõusta') on tõlkimise käigus soome keelde üle kantud.

(17) *Jag försökte stala **mig upp** men huvudet slog i* (Niemi 2000: 41)

Mie freistasin noustaa seisomhaan, mutta heti löin pään (Niemi 2002: 41)

Yritin nousta ylös, mutta löin pääni kattoon (Niemi 2001: 44)

'Üritasin end püsti ajada, kuid löin pea ära' (Niemi 2003: 37)

Ka näite 18 puhul oleks võinud eeldada, et kitarr kui tegevusobjekt oleks vormistatud genitiivis, kuid tõlkijad on siinkohal pidanud oluliseks rõhutada kitarrimängimist kui õpitavat tegevust, olgugi tähelepanu oleks võinud pöörata ka ainult instrumendile endale (vrd *õpib kitarr* 'ära').

(18) *Han skulle lära sig spela gitarr.* (Niemi 2000: 84)

Se aiko opetella PELLAAHMAAN jitarria. (Niemi 2002: 88)

Hän opettelisi soittamaan kitaaraa. (Niemi 2001: 97)

'Tema õpib ära kitarrimängu.' (Niemi 2003: 83)

Näide 19 toob aga hästi esile eesti keelele omase kalduvuse kasutada juba piiritletud tegevuste puhul veel *ära*-adverbi, olgugi et *elatama* justkui viitaks juba sisemiselt tegevuse lõpule. Seepärast ei olegi teiste keelte puhul lisatud siia ühtki partiklit, nagu soome ja meä *pois* 'ära' ega ka rootsikeelset vastet *bort*.

(19) *Vi kunde knappt ens försörja oss själva* (Niemi 2000: 49)

Met häin tuskin saatoima elättää itemme (Niemi 2002: 49)

Me emme pystyneet edes elättämään itseämme omin voimin (Niemi 2001: 53)

'Me ei suutnud end isegi ära elatada' (Niemi 2003: 46)

4.3. Ülevaade soome keele ühendverbe moodustanud afiksaaladverbidest

Kuna soome keele puhul on teada, et keelehoole on kõiksugu rootsipärasuste, sh ühendverbide kasutust pikka aega välja juurida üritanud, lähtusin oma töös eeldusest, et soome keeles leidub kõnealuseid keelendeid kõige vähem, kui üldse. Sellele vaatamata ilmnes kogutud ja analüüsitud andmetest, et soome keeles esineb ühendverbe samuti arvestataval määral, vähemalt sellisel juhul, kui nende analüüsimisel on lähtutud eesti keele grammatikatraditsioonist. Nimelt leidis sobilikke afiksaaladverbikandidaate tekstis lausa 467, mis esinesid 113-leheküljelise uurimismaterjali puhul 4,13 korral ühe lehekülje kohta. Viimane statistika võib jätta esinemissagedusest aga väära üldpildi, kuna soomekeelse tõlke puhul oli tegu kõige väiksema, kuid ühtlasi ka tekstiitiheidama formaadiga kõitega.

Soomekeelsest tõlkest eesti keele ühendverbide kirjeldustele vastavaid sõnapaare otsides osutusid sagedaimaks järgmised adverbilised osised: 42 esinemisjuhuga *ulos* 'välja', 33 juhuga *kiinni* 'kinni' ning 31 korral esinenud *sisään* 'sisse'. Taoline adverbide järjestus meenutab vägagi eesti keele kolmikut, kuid ilma *lahti*-adverbi esinemiseta (vrd tabel 3). Tabelis 4 on välja toodud ka ülejäänud, andmestikus vähemalt 10 korral esinenud adverbid, neist 10 levinuimat on oranžil taustal (kokku 12).

Tabel 4. Vähemalt 10 esinemisega adverbid soomekeelses tõlkes.

ADVERB	sagedus
ulos 'välja'	42
kiinni 'kinni'	33
sisään 'sisse'	31
esiin 'esile, välja'	24
takaisin 'tagasi'	24
alas 'alla'	21
irti 'lahti'	19
eteenpäin 'ettepoole, edasi'	18
ylös 'üles'	15
pois 'ära'	12
taaksepäin 'tahapoole, tagasi'	11
mukaan 'kaasa, juurde'	10

Samuti on soome keeles ühendverbe moodustavatel adverbidel palju ühist oma meäkeelsete vastetega (vrd tabel 2). Nimelt kattuvad meä-soome tabelites vähemalt 9 esinenud adverbi:

Ka sõnapilv annab aimu, et *ulos* ja *kiini* on just need adverbid, mille kasutussagedus teiste seast oluliselt välja paistab. Lisaks tingib suuremääraline üksikute partiklite esinemine võimaluse keskmise esinemissagedustega adverbidel massi seast paremini silma paista.

44

4.4. Üldiseid tähelepanekuid ühendverbidest ja tõlgetest

Ühendverbide tõlkimisele osutus iseomaseks see, et verb ei nõua iga kord afiksaaladverbi. Näiteks võib adverb puududa ruumi- ja liikumissuhete väljendamisel, kus tegevus on ühtlasi ka lõpetatud. Rootsi partikkelverbi *drog ut* 'tõmbas välja' eestindamisel oli tõlkija alles jätnud vaid verbi, kuid lisanud lausesse sisu edasiandmiseks kohamääruse *ümbrisest*, jättes niiviisi tõlkimata originaalis esinenud sõna *ut* 'välja' (vt näide 20). Meäkeelses tõlkes sai rootsi partikkelverb aga terviklikul kujul tõlgitud, seda siis sõnaga *ulos* 'välja'. Soomekeelses tõlkes anti sama tähendust edasi samuti ruumisuhete kaudu, kuid selleks kasutati partiklit *esiin* 'esile'.

(20) *hänförd drog han ut den runda vinylbiten* (Niemi 2000: 63)

ihastunheena se veti ulos vinylipalasen (Niemi 2002: 65)

hän veti haltoituneena esiin pyöreän vinyylinpalan (Niemi 2001: 70)

'...**tõmbas** ta ümbrisest ümmarguse vinüülketta' (Niemi 2003: 61)

Üks silmapaistev juhtum eestikeelse tõlke puhul oli aga hoopiski kolmest sõnast koosnev ühendverb *ette valmis panema*, kus määrsõnaline osa koosnes nii kohamäärsõnast kui seisundimäärsõnast. Huvitaval kombel olid nii meä- kui ka soomekeelne tõlge väljendatud siinkohal vaid seisundimäärsõnaga 'valmis' (meä *tehimä valhmiiksi*, soome *teimme valmiiksi* 'tegime valmis'). Lisaks leidis veel teine sarnane konstruktsioon *tõmbasid pealt ära*, kus meäkeelses lauses oli kasutatud hoopiski partiklit *ylös* (ühendis *veit ylös* 'tõmbasid üles'). Sarnane juhtum esines ühel korral ka soome keeles (vt näide 21), kus olid säilinud nii rootsikeelses originaaltekstis esinenud partikkelverbi *dunsade ner* 'prantsatas alla' osised kui ka nendega koos esinenud täpsustav adverb *igen* 'tagasi'. Meä keeles oli suunatähendust väljendatud vaid ühe adverbi (*takasi* 'tagasi') abil, nii et allasuunas liikumine eksplitsiitselt ei avaldu. Eesti keeles on seevastu lisaks ühendverbile *tagasi prantsatama* kasutatud ka alaleütlevas käändes määrust (*vanale kohale*). Niisiis oli soomekeelne tõlge oma sisult ja struktuurilt siinse näite puhul lähtekeelse tähenduse edasiandmisel kõige täpsem.

(21) och **dunsade** sedan ner **igen** med ett mäktigt, råmande muller (Niemi 2000: 61)

ja **putosi takasi** valtavalla, kaikuvalla jylinällä (Niemi 2002: 63)

ja **jysähti takaisin alas** mahtavasti jylisten ja paukkuen (Niemi 2001: 69)

'**prantsatas** siis tohutu mütsatusega vanale kohale **tagasi**' (Niemi 2003: 59)

Määrusega on väljendatud ka järgmises näites toimunud liikumist (vt näide 22). Nimelt on siinkohal tegemist ühe ainesõna, *jahu* (rts *mjölet*) tõlkimisega, mis eesti- ning meäkeelsetes tõlgetes oli ainuslik, kuid soome keelde tõlgituna võttis aga mitmusliku vormi, tingides seejärel ka muutuse verbivormis endas. Nagu võib näha, pole soome keelde tõlgitud lauseosas säilinud ka partiklit (*ylös*), nagu ka eesti keele puhul, kus on suunatähendust tähendust edasi antud taaskord määrusega, milleks on siinkohal alaleütlevas käändes *pinnale*. Et valim pole piisavalt suur, ei saa ühendverbidega koos esinevate ainesõnade tõlkimise kohta mingeid täpsemaid järeldusi teha.

(22) *mjölet virvlade upp* (Niemi 2000: 24)

Jauho pölysi ylös (Niemi 2002: 24)

että jauhot pöllyisivät (Niemi 2001: 26)

'jahu **tõusis pinnale**' (Niemi 2003: 21)

Nagu võis hüpoteesist oodata, asendas paljudel juhtudel soomekeelses tõlkes ühendverbi sünteetiline ühesõnaline vaste. Mõningad keelespetsiifilised ühendverbid teinekord ainult meä keeles (vt näide 20, mille puhul oli eestikeelne vaste samuti ühe sõna abil tõlgitud. Üheks keerdkohtadest oligi rootsi keeles esinevale partiklile *om* sobiva vaste leidmine, aga et kuna tegu on niivõrd mitmekülgse funktsioonisõnaga, siis sellele polegi ühegi võrdluses oleva sihtkeele puhul võimalik üht kindlat tõlget pakkuda. Siinses näites (23) esineb *om* koos verbiga, olles partikliks ning moodustades öeldise *växlades om* 'välja vahetama (kasutusel ka nt valuuta puhul)'. Edasises näites (24) on samakujulise sõna puhul tegemist aga hoopiski kaassõnaga, mis moodustab koos nimisõnaga *fotlederna* 'pahkluu' hoopiski adpositsioonifraasi *om fotlederna* 'pahkludest', käitudes seega sarnaselt käändelõpuga, olles küll oma vormilt analüütiline. Tulles tagasi näite 23 juurde, võib rootsikeelse näite puhul märgata ka seda, et talle järgnenud tõlkenäidete puhul jäi igas keeles välja originaalis sisaldunud partikkelverb *trillade ner* 'veeresid alla'.

(23) *växlades om och trillade ner som ärtor* (Niemi 78)

väkslathiin alas ja putosit (Niemi 2002: 80)

muuntuivat ja vierivät pieninä herneinä (Niemi 2001: 88)

'**muundusid** ning veeresid pisikeste herneteradena' (Niemi 2003: 76)

(24) *grep dem om fotlederna* (Niemi 2000: 27)

otti niitä nilkoista *kiini* (Niemi 2002: 26)

tarttuen heitä jaloista (Niemi 2001: 29)

'*vöttis* neil jalgadest *kinni*' (Niemi 2003: 24)

Tõlgetes kasutatud ühendverbide komponentide puhul võis täheldada ka seda, et sisult sama tähenduslikku funktsiooni võisid edasi kanda vormilt täiesti erinevad osised (vt näide 25), kuna tõlkija pakutud *tungisid esile* oleks võinud sama hästi saada endale vaste kujul *välja pistma* (rts *stack ut*, meä *pisti ulos*).

(25) *hörntänder stack ut mellan de svullna läpparna* (Niemi 2000: 26)

kulmahamphaita pisti ulos paisunheitten huulitten välistä (Niemi 2002: 26)

kulmahampaat törrottivät turvonneiden huulien välistä (Niemi 2001: 28)

'tursunud huulte vahelt *tungisid esile* kihvad ' (Niemi 2003: 23)

Sünonüümsete sõnapaaride võimalikkus andis taolistel puhkudel tõlkijale väljendusvahendi valikul suurema vabaduse, nagu on näha ka näitest 26, kus eestikeelne tõlge on originaalist kujundlikum, vrd meä *nousima ylös* 'tõusime üles' – eesti *kargasime püsti*. Rootsi keelse lause puhul tasub tähelepanu juhtida ka sellele, et näitelauses oleva verbi *reste* 'tõstisime' juurde kuulub ka (allajoonitud) enesekohane asesõna *sig* 'end, ennast', kuid siinkohal ei ole otseselt tegu partikkelverbiga, olgugi et ta sellisena on tõlgitud. Selleks, et tegu oleks siinkohal ka suunatähendusliku partikkelverbiga, peaks öeldisele lisama adverbi *upp*, saades ühendi *reste oss upp* 'tõusime üles, (sõna-sõnalt) tõstisime end üles'. Lisaks on sinne näide üks neist sagedastest juhtudest, kus soome keel eelistas infiniitsete vormide kasutust (illatiivis), mida võib näha ka kõnealuse näite puhul konstruktsioonis *nousimme seisomaan* 'tõusime seisma'.

(26) *I exakt rätt ögonblick reste vi oss.* (Niemi 2000: 54)

Justhiins oikeana hetkenä met nousima ylös. (Niemi 2002: 56)

Täsmälleen oikealla hetkellä nousimme seisomaan. (Niemi 2001: 59)

'Täpselt õigel hetkel *kargasime püsti*.' (Niemi 2003: 51)

Siiski esines taolist infiniitide kasutust ka meä keeles, seda eriti eestikeelse tõlkega võrreldes, näiteks esines eelmisele üks risti vastupidine juhtum, kus soomekeelne tõlge *nousta ylös* 'tõusta üles' (Niemi 2001: 44) sisaldas adverb, kuid meäkeelne see-eest tegevusnime *nousta seisomhaan* 'tõusta seisma' (Niemi 2002: 41). Sama ühendverb esines meä keeles ka abstraktses tähenduses sõnapaaris *nousevat ylös* 'ärkavad' (Niemi 2002: 91), kuid soome keeles oli tegevuse väljendamisel kasutatud vaid üht verbi: *heräävät* 'tõusevad üles, ärkavad' (Niemi 2001: 100). Huvitaval kombel oli eesti keeleski kasutatud taolistel puhkudel vaid ühesõnalisi väljendusviise *tõusen* ja *ärkavad* (Niemi 2003: 7, 87), kuid konkreetses tähenduses *tõusmisele* kui asendi muutust kirjeldavale liikumisele oli tegevuse ilmestamiseks lisatud mitmel korral näiteks adverb *püsti*.

Leidus ka juhte, kus partikkel oli mõnes keeles saanud endale pikema vaste, millede puhul oli tegemist siis kas eesti *poole*- või meä-soome *päin*²¹-lõpuliste (pro)adverbidega (vt näide 27). Näites 27 on ühtlasi näha, kuidas erineb meä netsessiivkonstruktsioon teistest (vt lähemalt peatükist 1.2.2.), olles moodustatud *häätyä*-verbi abil (esinedes aga siin ilma tegevussubjektita), taas kuulub rootsikeelses lauses ühendverbi juurde ka enesekohane asesõna (allajoonitud), mida oleks sellisel juhul otsetõlkes võimalik edasi anda sõnastuses 'ennast alla kiirustama'.

(27) *Måste skynda mig ner.* (Niemi 2000: 7)

Häätyy rukattaa alas täältä. (Niemi 2002: 7)

Minunkin on pakko kiiruhtaa alaspäin. (Niemi 2001: 9)

'Pean **alla kiirustama.**' (Niemi 2003: 5)

Nii nagu eelmise näite puhul soome keeles, oli kõigis kolmes tõlkes mõningatel puhkudel suunda justkui topeltmarkeeritud (vt näide 28), seda siis vastavalt *päin*- ja *poole*-lõpulisel kohakäändelisel suunaadverbe kasutades (vt ka EG 2023: 453–454). Ühtlasi on siinse näite puhul eesti- ja soomekeelses tõlkes läinud verbivormi valikul kaduma teistes keeltes markeeritud kausatiivsus (väljendatud passiiviga), mistõttu on raamatutegelane ise enda tahapoole nõjataja, mitte keegi (siin kontekstis) teadmata, kes tegelast rootsi- ja meäkeelses tekstis tahapoole nõjatab..

²¹ Vt ka Söderholm 2014: 285–286; VISK 2004 § 648.

(28) *jag lutades bakåt som ett dibarn* (Niemi 2003: 75)

minua noijautethiin takapäin niinku tissilasta (Niemi 2002: 77)

nojasin taaksepäin kuin tuttipulloa imevä lapsi (Niemi 2001: 84)

'nõjatusin tahapoole nagu lutipudeliga imik' (Niemi 2003: 73)

Kui soome keelele oli tihtipeale omane vähene partiklite kasutus, siis teisalt leidus ka selliseid juhte, kus soome keeles oli partikkel kasutuses, kuid mujal puudus see sootuks (vt näide 29). Taolised ühendverbid kuulusid muuseas nii kohatähenduslike kui perfektiivsust väljendavate sõnade rühma, nii et nende puhul pole taolisi üldistusi nii lihtne teha. Siia näitese sobikski taas kord eestikeelne (*põgeneda*) ära, mis pole samuti ühtmoodi läbipaistev, sest tegemist on nii liikumist kui ka lõpetatust väljendava partikliga.

(29) *Nämligen att flytta.* (Niemi 2000: 50)

Se oli että siirtyä. (Niemi 2002: 50)

Nimittäin se, että muutti pois. (Niemi 2001: 54)

'Ja nimelt – põgeneda.' (Niemi 2003: 56)

4.5. Kokkukirjutatud vorme ja tuletisi

Eraldi vaatlesin töö käigus veel liitsõnalisi keelendeid, kus adverb käitub sõnas prefiksilaadselt²², ja seda siis nii ühendverbidest moodustatud partitsiipide kui ka deverbaalsete nimisõnatuletiste jt vormide puhul. Siiski on partiklilise algusosa tõttu siia rühma lisandunud ka mõni üksik verb, mida ka hilisemates näidetes kohtab. Varasemalt on täheldatud, et „partikli-verbi konstruktsioonidel on mõningaid omadusi, mille poolest nad sarnanevad süntaktiliste struktuuridega, ja teisi omadusi, mille poolest need sarnanevad morfoloogiliste struktuuridega“. (Kasik 2014: 102). Seejuures on neil nii verbilisi kui nimisõnalisi omadusi (Vahtinen 2003: 46–47), kuid nad moodustavad siiski sõnastikus vaid väikse osa. Soome keele puhul on mõningaid aspekte partikkelverbide ning prefiksiliste kokkukirjutatud vormide

²² Taolisi prefiksi abil moodustatud vorme on peetud ka „sünteeetilise ja analüütilise vahendi piirijuhuks“ (Metslang 1997: 31).

problemaatikast avanud ka Irma Hyvärinen (2019), olles ühtlasi nende prefiksisarnasteks nimetamise osas vägagi kriitiline.

Siia kategooriasse kuuluvad näited sisaldavad ühtlasi koha ja/või suuna tähendust väljendavaid partiklilisi osiseid, mis väljendavad harvem ka seisundit. Taolisi konstruktsioone esines kokku 154 juhul: 39 korral meä keeles, 81 korral eesti keeles ning 34 korral soome keeles, kusjuures meäkeelsete kokkukirjutatud vormide hulka arvasin ka 3 sellist juhtumit, mille puhul oli tegemist prefiksit sisaldavate mugandatud rootsikeelsete keelenditega.

Et kokkukirjutatud partiklilisi vorme vaadeldes leidis viimaseid eestikeelses rohkem kui meä ja soome keele peale kokku (vastavalt 81 ja 73), ning meä ja soome keeles esinenud keelendite hulk esines vaid 5 üksuse võrra (vastavalt 39 ja 34), saab juba siinkohal tunnistada eesti keele väljapaistvat kalduvust analüütilisusele.

Meäkeelsete liitsõnade hulgas esines enim *sisäle-* (6), *läpi-* (5), *kiini-* ja *yhtheen-*algulisi (mõlemaid 3) vorme, nagu *sisälelukittu* 'sisse lukustatud', *läpilukemisen* 'läbilugemise', *kiinijäätynehenä* 'kinnijäätununa' ja *yhtheenveto* 'kokkuvõte'. Kahe samakujulise prefiksilaadse osisega algas 6 sõna, ainukordseid esinemisi oli kokku 10.

Et eesti keeles esines liitsõnakujulisi moodustusi kõige rohkem, võis ka nende laiendoste puhul märgata kirjusust: produktiivseimaks osiseks osutus *välja-* (13 korral), millele järgnesid alla 10 esinemisega *ette-* (9), *sisse-* (8) ja *läbi-* (6), esinedes vormides, nagu *väljamõeldud*, *etteheitvalt*, *läbikülmunud* jms. Neile järgnesid omakorda 5 esinemisjuhuga *ära-*, *üle-* ja *üles-*, 4 esinemisjuhuga *täis-* ja *vastu-* ning 3 korral esinenud *kinni-*, *kokku-* ja *mööda-*algulised liitsõnad. Üksikjuhte oli 81 keelendi kohta 9, kaksikjuhte 2.

Soomekeelsete kokkukirjutatud vormide ladvik sarnanes arvuliselt meä keelega: 5 korral oli sõnaalgulise osisena kasutusel *ulos-*, 4 korral *vastaan-* ning 3 korral *pois-* ja *yli-*, mis esinesid teiste seas sõnavormides *ulospääsy* 'väljapääs', *vastaanottivat* 'võtsid vastu', *poislähtö* '(kellegi) lahkumine, äraminek, surm' ja *yliviivauksia* 'läbikriipsutusi'. Kahe esinemisega osiseid oli 7, üksikuid juhte 3.

Siinkohal tasub erijuhuna ära mainida ka üks meäkeelne sõna, mis oli kõikides keeltes tõlkimata jäänud (sh rootsikeelses originaalteoses), olles eesti- ja rootsikeelses tekstis kursiivis. Meäkeelne *ulosveisu* on nimelt termin, mida kasutatakse viitamaks surnu ärasaatmisele tema oma kodus, mis on meä keelt kõneldavatel aladel ajalooline traditsioon. Siiski esines selle sõna puhul meä, soome ning ka eesti keeles käändeeringvusi – nimelt meälased läksid alaleütlevas *ulosveisule*, samuti nagu seda oli väliskohakäände abil väljendatud eestikeelses tõlkes *ulosveisu*'le, samal ajal kui soomekeelses tekstis oli kasutusel sisseütlevaga vorm *ulosveisuuseen*. Siin alapeatükis toon järgnevalt välja veel mõned erijuhud.

Partitsiip *utstående* 'väljaulatuv(ad)' leidis endale nii meä kui ka eesti keeles vaste, kus mõlemad osised olid säilinud (vt näide 30). Soomekeelse tõlke puhul oli verbiühendist järel vaid üks sõna, kuid siinkohal polnud tegu sugugi säilinud põhiverbi, vaid hoopiski tuletisega, mis on moodustatud määrsõnast *ulko* 'välis-' (SES).

(30) *med utstående hörntänder* (Niemi 2000: 88)

joila olit ulospistävät kulmahamphaat (Niemi 2002: 92)

joilla oli ulkonevat kulmahampaat. (Niemi 2001: 100)

'väljaulatuvate silmahammastega' (Niemi 2003: 88)

Nagu peatükis 2 mainitud, on soome keele üheks tuntuimaks ühendverbiks *allekirjoittaa* 'alla kirjutama', millele vastab rootsikeelne verbiühend *teckna under*. Partitsiip sellest sõnast esines ka Niemi romaanis, mille tõlgetes see oli saanud igas keeles tervikliku vaste (vt näide 31).

(31) *var bevittnad och undertecknad* (Niemi 2000: 66)

oli toistettu ja allekirjotettu monheen kerthaan (Niemi 2002: 68)

oli moneen kertaan allekirjoitettu ja oikeaksi todistettu (Niemi 2001: 74)

'oli mitmeid kordi allkirjastatud ja õigeks tunnistatud' (Niemi 2003: 64)

Leidus ka partitsiipe, mis erinesid kõigis neljas keeles. Näiteks oli rootsi liitkesksõna *instängd* '(sõna-sõnalt) sissesuletud' tõlgitud meä keelde partitsiibiga *sisälelukittu* 'sisseelukustatud' (vt näide 32). Siin on tekkinud mõnes mõttes ootamatu erinevus sõnaalguliste osiste puhul, kuna rootsi partitsiibis kasutatud partikkel (prepositsioon) *in* annab edasi sarnast paiknemissuhet nagu sisekohakääne. Seepärast peaks meäkeelses kesksõnas vastama sellele sisseütlev kääne, ning partitsiibi vorm peaks olema **sisäänlukittu*, mitte alaleütlevaga *sisälelukittu*. Huvitaval kombel oleks soomekeelne tõlge siinkohal ruumisuhete väljendamisel justkui täpsem, kuna kasutatud on sisekohakäänet. Eestikeelse tõlke puhul ei ole ühendverb säilinud, vaid see on asendatud hoopiski kaassõnafraasiga *luku taga*.

(32) *Jag var instängd* (Niemi 2000: 41)

Mie olin sisälelukittu (Niemi 2002:41)

*Minut oli **lukittu sisään*** (Niemi 2001: 45)

'Ma olin luku taga' (Niemi 2003: 40)

Selliseid juhtumeid kohtas suurel määral just taolistes ühendverbides, mille afiksaaladverbile vastab rootsi keeles partikli funktsiooni täitev prepositsioon *in* (vt näide 33), mis toimib fraasis sarnaselt sisekohakäändega (Strzelecka 2003: 148). Viimasest lähtuvalt oligi eesti ja soome vasteid kasutades sisseütlevat käännet tõlgitud, vastavalt *sisse* ja *sisään*.

(33) ***Inandning.*** (Niemi 2000: 73)

Sisälehengitys. (Niemi 2002: 75)

Sisäänhengitys. (Niemi 2001: 81)

'**Sissehingamine.**' (Niemi 2003: 70)

Määrsõnalise laiendosaga nimisõnatuletiste tõlkimisel oli lähenetud aga erinevalt. Näiteks sai rootsikeelne *uppväxt* 'lapsepõlv, üleskasvamine' endale meäkeelse vaste *ylöskasvu*, kuid eesti keeles seda liitsõnalisele kujule ei tõlgitud (vt näide 34). Soome keeles jäi ühendverbi modifitseeriv osis üldse välja, nii et tegevust väljendati vaid verbivormiga *kasvoimme* 'kasvasime'. Siiski on soome keelde tõlkija otsustanud analüütilist väljendusviisi kasutada, aga seda lause lõpus, kus erinevalt eesti ja meä keelest on seesütleva käände asemel kasutatud hoopiski kaassõna *keskellä* 'keskel' (vt näide).

(34) *Det var en **uppväxt** av brist.*(Niemi 2000: 49)

*Se oli **ylöskasvu** puutteessa.* (Niemi 2002: 49)

***Kasvoimme** puutteen keskellä.* (Niemi 2001: 53)

'Me **kasvasime** üles puuduses.' (Niemi 2003: 45)

Ühendverbi *üles kasvama* puhul leidis veel üks analoogne juht (vt näide 35), kus soomekeelne tõlge oli ühesõnaline, kuid sel juhul oli *kasvama*-sõna asendatud omakorda sünonüümiga *varttua* 'sirguma', mille tähendus on konteksti arvestades isegi konkreetsem.

(35) ***uppvuxna** under mageråren på trettioalet* (Niemi 2000: 12)

*jokka olit **kasuhnet ylös** kolmekymmentäluvun köyhävuosina* (Niemi 2002: 11)

jotka olivat varttuneet kolmekymmentäluvun katovuosina (Niemi 2001: 13)

'üles kasvanud rasketel kolmekümnendatel aastatel' (Niemi 2003: 9)

Abstraktse tähendusega *nedgång* 'allakäik' sai endale eesti ja meä keeles samuti sõnasõnalise vaste, kuid soomekeelses tõlkes oli kasutusel omasõna *tuho* 'häving' (vt näide 36).

(36) *Platsen andades dysterhet, nedgång.* (Niemi 2000: 51)

Paikka hengitti synkkyttä, alasmenoa. (Niemi 2002: 51)

Paikka henki synkkyttä, tuhoa. (Niemi 2001: 55)

'Siin õhkus sünguse, allakäigu järele.' (Niemi 2003: 47)

Juhte, kus ühendverbist jäi soomekeelses tõlkes järele vaid tegusõnaline osis, oli teisigi, näiteks liitverbi *övervinna* '(sõna-sõnalt) ülevõitma' tõlkimisel, kus eesti ja meä keele puhul oli määrsõna tõlgetesse jõudnud, kuid soome keeles seevastu puudus (vt näide 37). Viimase puhul markeerib lõpetatust aga (omastav) kääne ise, mispärast ei ole afiksaaladverbi järele otsest vajadust. Meäkeelses näites on esindatud aga nii partikliline *yli*-osis kui ka objekti kääne.

(37) *övervann sin rädsla för att tala* (Niemi 2000: 32)

ylivoitti puhumisen pölkönsä (Niemi 2002: 33)

hän voitti puhumisen pelkonsa (Niemi 2001: 36)

'oma rääkimiskartusest üle saanud' (Niemi 2003: 30)

Viimaks oli meä keele puhul kasutusel üksikuid rootsikeelseid partikleid sisaldavaid keelendeid, mis olid kohandatud meä keele morfonoloogia põhimõtetele: *ytskotit* (rts *utskott* 'eend; väljaulatuv osa'), *ytbryytarkuninkas* (rts *utbrytarkung* 'põgenenemiskunstnik (sõna-sõnalt väljamurdmiskuningas)'), *omslyyttasin* (rts *omslöt* 'ümbrisesin').

5. Arutelu

Nagu oli arvata, esineb meä ja eesti keele vahel tähelepanuväärseid sarnasusi, mis viitavad nende kontaktidele teiste keeltega, eriti olukorras, kus soome keeles on võõrmõjude tõrjumise tagajärjel säilinud algsemaid (sünteesilisi) väljendusviise. Sellele tuginedes võiks eeldada, et tänapäeval on soome keeles säilinud vaid mõningad levinumad ühendverbid. Siiski näib, et ühendverbide esinemise sageduse määrab pigem traditsioonipõhine keeleteaduslik kirjeldus, kui tegelikult keelekasutuses esinemine. Vähemalt nii selgus minu materjalist, mille kogumisel lähtusin (peamiselt) eesti keele käsitlustest, otsides samade kriteeriumide põhjal ka meä- ning soomekeelseid ühendverbe, mille tulemusena leidsin niiviisi ka viimase puhul võrdlemisi suure hulga vastavaid ühendeid. Niisiis jääb töö koostamise käigus loetud kirjanduse põhjal mulje, et uurimustes võetakse sageli juba eos konkreetne seisukoht, viidates millegi olemasolu puudumisele, selle asemel, et teist lähenemist katsetada..

Niisiis annavad töös käsitletud analüütiliste väljendusvahendite – ühendverbide – koondtulemused mõista, et nende olulisust väljendusvahendina ei tohiks pisendada, olgugi et nad võivad samal ajal tõkelaenulist tagapõhja omada. See näib olevat probleemiks just soome keele kirjeldamisel, millele on varasemalt viidanud ka Leena Kolehmainen (2004). On ju ka eesti ühendverbide puhul teada nende käsitluste kitsaskohti, kuid see-eest on üritatud ühendverbidega kaasnevatele probleemidele erinevatest vaatenurkadest läheneda nii, et neid on selle diskussiooni keskmes siiski esile tõstetud (nt Rätsep 1978).

Sarnase lähenemise teed võiks minna ka meä keele ühendverbide kirjeldamisel, ideaalis võtmata kindlat seisukohta mingite nähtuste esinemise või mitteesinemise kohta. Nimelt eeldasin ka siinset tööd kirjutades, et meä keele ühendverbide vastavus rootsi keele partikkelverbidele peaks olema tihedast keelekontaktist tulenevalt vägagi silmapaistev ning soome keele peaks esinema vaid mürdosa kõigist võimalikest ühendverbidest. Andmete kogumise ja analüüsi käigus selgus aga pea, et taolised ennatlikud lähenemisviisid ei olnud nii vettpidavad, kui ma tööd kirjutama hakates eeldasin, kuna meä ja soome keele ühendverbide puhul ei olnud suurusjärgude puhul drastilist erinevust, nagu võrdluses eesti keelega.

Jah, meä keele ühendverbid oli soomekeelsetega võrreldes mõningaid analüütilisi jooni rohkem, kuid siiski ei ole eesti ja meä keele ühendverbide moodustusviisid üksühele vastavad, sest lisaks ilmselgele faktile, et nende moodustamisel kasutatakse tihti vaid ühele keelele omaseid funktsioonisõnu, on sünteetilise ning analüütilise vormi valik paljudel juhtudel siiski kõneleja enda otsuste tulemus, seda eriti tõlkimisel. Niisiis võib möönda, et meä keele kõnelejal

on ühendverbide valikul ehk soome keele kõnelejaga võrreldes rohkem valikuvõimalust, kuid see ei tähenda, et ta selle ühendverbi ka valiks.

Vaatenurga muutus töö kirjutamisel osutus viimaks aga teistpidi kasulikuks, võimaldades töö tegemisel aluseks võetud käsitlustesse ka varasemast mõnevõrra kriitilisemalt suhtuda. Nagu sai juba hüpoteesi tõstatamisel konstateeritud, esineb soome keeles partikleid küll vähem, kuid keeles kasutuses olevate adverbide hulgast võib leida nii lokatiivsust, perfektivsust kui ka seisundit väljendavate adverbide rühma esindajaid. Ühendverbide abil modaalsuse väljendamine oli iseloomulik vaid eesti keelele, olles andmestikus vormistatud vaid adverbiga *vaja*, ning soome ja meä keeles olid selleks kasutusel netsessiivkonstruktsioonid.

Seejuures oli keeliti mõneti erinev ka ühendverbe moodustavate partiklite-adverbide vorm ja funktsioon, kuna meä keel tundub enim eelistavat just arhailisemaid ning lokatiivset tähendust kandvaid adverbe, samal ajal kui eesti keeles paistab teiste seas välja just perfektivse aspekti väljendamine, ning viimast just saksa eeskujul kasutusele võetud *ära*-sõna abil. Seda, et meä keel eesti keelest analüütilisem oleks, on tulemuste põhjal aga keeruline väita, eriti arvestades, et töö materjali puhul oli tegemist algselt rootsikeelse teosega, kuid sellest hoolimata oli eestikeelsete ühendverbide osakaal oluliselt suurem. See tähendab, et nii mõnelgi juhul oleks sama mõtet olnud võimalik edasi anda ka ühendverbiga (rootsi keele partikkelverbi asemel), isegi kui tõlkija oli otsustanud mõne teise väljendusvahendi kasuks. Niisiis ei osanud ma töö kirjutamist alustades ette näha tõlkija rolli tähtsuse olulisust ühe teose keelendamisel, mistõttu, tuli mul möönda, et mõtte edastamise vabadus võib teisest küljest saada takistuseks selge ühisosa leidmisel. Eriti arvestades seda, et mingis keeles olid paljudel juhtudel vastavad ühendverbilised väljendusviisid tegelikult olemas, kuid tõlkija oli teinud valiku mõne teise väljendusviisi kasuks. Teisest küljest tuleb aga meeles pidada, et Mikael Niemi romaan ilmus esmalt rootsi keeles ning on sealt ka otse eesti keelde tõlgitud (ehk siis mitte meä-eesti suunal, mille puhul võiks ühendverbide vastavus olla ehk täpsem). Siiski oli ka praeguse tõlkesuuna puhul mõningane eeldus, et lähtekeele mõju meä keelele oleks kõige suurem, tuues endaga kaasa ka suurema rootsipärasuste esinemise. Nagu analüüsist juba eelnevalt selgus, siis meä keel sarnaneb oma väljendusviiside sageduselt siiski pigem soome kui eesti või rootsi keelele, kuid ühendeisse kuuluvate partiklite kasutusest lähtuvalt on keeles siiski teatud indoeuroopalikud jooned.

Kokkuvõte

Selle bakalaureusetöö esmane eesmärk oli välja selgitada, milliseid ühendverbe meä keeles esineb ning kuidas neid kasutatakse võrreldes teistes Läänemere areaali keeltes – eesti, soome, rootsi – esinevate ühendverbidega. Viimaks oli eesmärk välja selgitada, kuhu paigutuvad meä keele ühendverbid analüütilisuse-sünteesilisuse skaalal, mida piiritlevad loetletud keeltest analüütilisuselt rootsi ning sünteesilisuselt soome keel.

Keelte võrdluseks sobiva materjali kogumist alustasin Mikael Niemi rootsikeelsest romaanist "Populärmusik från Vittula" (2000) meäkeelsest tõlkest „Poppimysiikkiä Vittulasta, mille 100-lt esimeselt leheküljelt (10 peatükist) vastavaid verbiühendeid otsisin ning mida seejärel rootsikeelse originaali ning lisaks ka soome- ja eestikeelsete tõlgetega võrdlesin. Minu andmestik koosnes 1828 näitest.

Sellele, milliseid ühendverbe meä keeles esineb, lähenesin peamiselt just erinevuste kaudu, tahtes ilmutada just meä keelele omaseid väljendusviise, kuid tuues seejuures paralleele ka teiste eelmainitud keeltega. Viimase tarbeks lähenesin ühendverbidele lisaks nende vormile veel funktsiooni kaudu, eristades varasemate käsitluste põhjal mitmeid põhilisi tähendusi, mida nad kõnealustes keeles väljendavad. Uurimusest selgus, et meä keeles on nii lokaalseid kui ka perfektiivsust ja seisundit väljendavaid ühendverbe, kuid modaalsust väljendatakse (vähemalt minu uurimuse põhjal) netsesiivkonstruktsiooniga.

Lisaks paistsid meä keele puhul välja üksikud adverbid, mis olid kas rootsimõjulised või murdelised-arhailised, nagu *framile* 'esile, välja, ette', *siutti* 'mööda' ning *myötä* 'kaasa'. Eesti keel paistis võrreldavate keelte seas silma just oma perfektiivsust tähistava *ära*-adverbi kasutusega.

Viimasele uurimisküsimusele, kuhu meä keel oma olemuselt analüütilisuse-sünteesilisuse skaalale paigutada võiks, ma oma töö käigus lõplikku vastust ei saanud. Seda enam, et tõlgete puhul mängib suurt rolli tõlkija enda keelekasutus ning juba spetsiifilisemad teose keelendamise jooksul tehtud otsused. Siiski tuli meä-, eesti- ja soomekeelsete tõlgete puhul selgelt välja, et eesti keelde tõlgitud teoses kasutati ühendverbe märgatavalt rohkem kui soome- ja meäkeelsete tõlgete puhul. Samuti paistis eestinduse puhul välja partiklialguliste kokkukirjutiste kasutus, olgugi et neile on soome keele kirjeldustes justkui rohkem rõhku asetatud.

Uurimust saaks edasi arendada, suurendades valimit nii, et lähtekeelne tekst oleks ilmunud mõnes teises eelmainitud keeles, st meä, soome või eesti keeles. Lisaks on võimalik edasi arendada ka seda uurimust, keskendudes lähemalt eesti ja soome keeles ilmunud tõlgetele, seejuures võiks ilukirjandusele lisaks vaadata ka muid tekstižanreid. Muuhulgas võiks lähemalt uurida meä keele väljendverbe ja kõrvutada nende ühendite käsitusi teistes keeltes, kuna nende ühendite kirjeldused on sageli veelgi hägusamad kui ühendverbide teemal.

Kirjandus

Anthony, Laurence. 2026. *AntConc (Version 4.4.1)* [Arvutitarkvara]. Tokyo, Japan: Waseda University. <https://www.laurenceanthony.net/software/AntConc>. (Vaadatud 13.06.2026).

Andersson, Paula & Raija Kangassalo. 2003. Suomi ja meänkieli Ruotsissa: Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä. Hannele Jönsson-Korhola ja Anna-Riitta Lindgren (toim), *Monena suomi maailmalla: Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*, 30–163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Arola, Laura, Elina Kangas, Minna Pelkonen & Birger Winsa. 2013. Meänkieli Ruotissa: Raportin yhteenvedo ELDIA-projektissa. *Studies in European Language Diversity* 33.

EG 2023 = Metslang, Helle, Mati Erelt, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis, Ann Veismann. 2023. *Eesti grammatika*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

EKG I = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael & Silvi Vare. 1995. *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, Sõnamoodustus*. (Toim) Mati Erelt, Tiiu Erelt, Henn Saari & Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

EKG II = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael & Silvi Vare. 1993. *Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri*. Tallinn: Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut.

Erelt, Mati. 2017. Öeldis. Mati Erelt & Helle Metslang (toim), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 93–238 Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Erelt, Mati, Tiiu Erelt & Kristiina Ross. 2020. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Instituut. EKSA.

Haapakoski, Sonja. 2021. *Skillnader mellan meänkieli, svenska och finska – Ur ortografiskt perspektiv*. Pro gradu -avhandling. Östra Finlands universitet: Filosofiska fakulten. <https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/457c08d6-5cb2-4486-86f9e38b85d6377f/content>. (Vaadatud 17.04.2026).

Hasselblatt, Cornelius. 1990. *Das estnische Partikelverb als Lehnübersetzung aus dem Deutschen*. Doktoritöö. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 31.

Häkkinen, Kaisa. 1987. Suomen kielen vanhoista ja uusista yhdysverbeistä. *Sananjalka* 29. 7–27.

Häkkinen, Kaisa. 1997. Kuinka ruotsin kieli on vaikuttanut suomeen?. *Sananjalka*, 39(1). 31–54.

Hyvärinen, Irma. 2019. Compounds and multi-word expressions in Finnish. Barbara Schlücker (toim), *Complex Lexical Units: Compounds and Multi-Word Expressions. Konvergenz und Divergenz* 9, 307–335. de Gruyter.

Ingo, Rune. 1991. *Från källspråk till målspråk: introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

ISOF 2026. Meänkieli. Språkcentrum och språkvård för meänkieli. Institutet för språk och folkminnen. <https://www.isof.se/nationella-minoritetssprak/meankieli>. (Vaadatud 27.02.2026).

Joensuu, Maija. 2019. „Kieli ei ainuasthaan ole informasjuuniväline” Svenska språkets påverkan på meänkieli. Pro gradu -avhandling. Östra Finlands universitet.

Kangasniemi, Heikki. 1992. *Modal Expressions in Finnish*. Helsingi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kangassalo, Raija, Peep Nemvalts & Erling Wande. 2002. Ruotsin itämerensuomalaisten kielten syntaksi: kieliopilliset sijat meänkielessä, ruotsinsuomessa ja ruotsinvirossa. Pirkko Muikku-Werner & Hannu Remes (toim), *Lähivertailuja 13. VIRSU. Viro ja suomi: kohdekielet kontrastissa*. 156–166. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Kasik, Reet. 2014. Eesti sõnamoodustus ja süntaks. *Keel ja Kirjandus* 2. 100–111. <https://doi.org/10.54013/kk675a2>.

Kasik, Reet. 2015. *Sõnamoodustus* (Eesti keele varamu I). Tartu: Tartu Ülikool Kirjastus.

Kielitoimiston sanakirja. 2024. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu. (Vaadatud 18.04.2026).

Kolehmainen, Leena. 2004. Partikkeliverbien määrittelemisestä suomessa. Marja Nenonen (toim), *Papers from the 30th Finnish Conference of Linguistics. Studies in Languages* 39, 67–72. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Laakso, Johanna. 2022. Finnish, Meänkieli, and Kven. Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 254–268. Oxford: Oxford University Press.

Lainio, Jarmo & Erling Wande. 2015. Meänkieli today to be or not to be standardised. *Sociolinguistica* 29(1). 121–140.

Lall, Emilia. 2014. *Meänkielisten ainesten vertailu Mikael Niemen romaanissa „Mannen som dog som en lax” ja sen suomennoksessa*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto, filosofinen tiedekunta

Landqvist, Hans. 2012. ”– Kuka... puhhuu...? stönade Esaias. Vem pratar?” Litterär flerspråkighet och språkväxling i Mikael Niemis roman „Mannen som dog som en lax”. Göteborgs universitet, institutionen för svenska språket.

<http://hdl.handle.net/2077/30028>.https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/30028/gupea_2077_30028_3.pdf?sequence=3&isAllowed=y. (Vaadatud 17.04.2026).

Landqvist, Hans. 2013. "Visst kan jag tolka," sa Eino. "*Mie kääänän*." Mikael Niemi, meänkieli och läsare i och utanför Tornedalen. Elisabeth Bladh & Magnus Ängsal Pettersson (toim), *Översättning, stil och lingvistiska metoder*, 105–132. Gothenburg: University of Gothenburg.

Landqvist, Hans. 2014. "'*Ruottiksi*", translated Paul Muotka patiently. "*Kiitos*." Mikael Niemi, Meänkieli and Readers Inside and Outside Tornedalen. *Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies* 31(1). 59–82. <https://doi.org/10.1080/08003831.2014.905004>.

Mantila, Harri Eerik. 2025. *Suomen nykymurteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/tl.301>.

Mestos. 2009. Meänmaamap - Torne valley. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Karta_Me%C3%A4nmaa_Original.jpg.

Metslang, Helle. 1997. Eesti prefiksaaladverbist *ära* soome keele taustal. *Lähivertailuja* 9. 31–46.

Metslang, Helle. 2001. On the developments of the Estonian aspect: The verbal particle *ära*. Östen Dahl & Maria Koptjevskaja-Tamm (toim), *The Circum-Baltic languages 2. Grammar and Typology*, 443–479.

Muischnek, Kadri, Kaili Müürisep & Tiina Puolakainen. 2014. Ühendverbid eesti keele pindsüntaktilises analüüsis. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian papers in applied linguistics* 10. 227–240. <https://doi.org/10.5128/ERYa10.14>.

Muli, Eeva. 2003. *Om den svenska syntaxens inflytande i texter skrivna på torneälvsmäenkieli*. Licentiatavhandling i svenska språket. Jyväskylän universitet, Institutionen för språk. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11406/1/G0000210.pdf>. (Vaadatud 07.05.2026).

Naumann, Hans-Peter. 2000. Lågtysk fraseologitransfer: Strukturer och modeller. *Språkkontakt-Innverknaden frå nedertysk på andre nordeuropeiske språk: forskningsprogrammet Norden og Europa* 2. 95–110.

Niemi, Mikael. 2000. *Populärmusik från Vittula*. Stockholm: Norstedts.

Niemi, Mikael. 2001. *Populäärimusiikkia Vittulajänkältä*. (Tlk) Outi Menna. 13. painos. Helsinki: Like.

Niemi, Mikael. 2002. *Poppimusiikkia Vittulasta*. (Tlk) Paul Muotka. Stockholm: Norstedts.

Niemi, Mikael. 2003. *Popmuusika a la Vittula*. (Tlk) Ülev Aaloe. Faatum.

Närvänen, Mari. 1992. *Viron adverbillisten yhdysverbien suomentaminen*. Pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Norde, Muriel. 2011. A few notes on the history of Swedish particle verbs. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 67(1). 185–209.

Norén, Kerstin. 1995. Partikelverb och lexikon: kriterier för att finna lexikaliserade partikelverb. *Nordiske Studier i Leksikografi* 3. 321–330. <https://tidsskrift.dk/nsil/article/view/19653>. (Vaadatud 05.05.2026)

Norén, Kerstin. 1996. Svenska partikelverbs semantik. *Nordistica Gothoburgensia* 17. Gothenburg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Nylund, Heidi. 2005. *Meänkielen ja suomen kielen sanaston vertailua Mikael Niemen romaanin „Populärmusik från Vittula“ käännöksissä*. Vaasan yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Nyman, Erika. 2004. *Zur schwedisch-deutschen Übersetzung von Realienbezeichnungen. Das Beispiel des Romans „Populärmusik från Vittula“ von Mikael Niemi*. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto, humanistinen tiedekunta.

Ojala, Ila-Maaret & Raija Puustinen. 2008. *Svenskans partikelverb och deras översättning från svenska till finska i „Innan frosten av Henning Mankell“*. Pro gradu -avhandling. Jyväskylän universitet, Institutionen för språk.

Huumo, Tuomas & Krista Ojutkangas. 2010. Mikä erottaa muodot sisällä ja sisässä? "Synonyymisten" muotojen analyysi. *Sananjalka* 52(1), 19–45. <https://doi.org/10.30673/sja.86695>.

Parkvall, Mikael. 2009. Sveriges språk – vem talar vad och var?. *RAPPLING – Rapporter från Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet*. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.

Pihlak, Ants. 1985. Eesti ühendverbid ja perifrastilised verbid aspektitähenduse väljendajana. *Ars Grammatica* (1985). KKI. Tallinn: Valgus, 62–93.

Pohjanen, Bengt. 2022. Meänkieli – grammatik, lärobok, historik, texter. Barents.

Rantanen, Timo, Harri Tolvanen, Meeli Roose, Jussi Ylikoski & Outi Vesakoski. 2022. Best practices for spatial language data harmonization, sharing and map creation – A case study of Uralic. *PLoS ONE* 17(6): e0269648. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0269648>.

Rantanen, Timo, Outi Vesakoski, Jussi Ylikoski & Harri Tolvanen. 2021. *Geographical database of the Uralic languages* (v1.0) [Andmebaas]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4784188>

Rispling, Linus. 2015. *Official, main, minority, and administrative languages in the Nordic region*. Map ID: 10146f. c. (Vaadatud 05.05.2026).

Rätsep, Huno. 1969. Ühendverbide rektsoonistruktuuride iseärasustest eesti keeles. [Täiendatud ja edasiarendatud variant ettekandest J. V. Veski päeval Tartus 26. juunil 1968.]. *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 14–15 (1968–1969). 59–77.

Rätsep, Huno. 1978. *Eesti keele lihtlausete tüübid*. Tallinn: Valgus.

Ryzmakova, Volha. 2011. Om översättning av Mikael Niemis roman „Populärmusik från Vittula“ från svenska till vitryska. Claes-Göran Holmberg & Per Erik Ljung (toim), IASS 2010. *Översättning – adaption, interpretation, transformation. Föredrag vid den 28:e studiekonferensen i International Association of Scandinavian Studies (IASS) i Lund 3–7 augusti 2010*, 1–11. <https://journals.lub.lu.se/IASS2010/article/view/5123>. (Vaadatud 17.04.2026).

SAG 3 = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik. 3: Fraser*. Stockholm: Svenska Akademien.

SES = *Suomen etymologinen sanakirja*. (= Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 72.). <https://kaino.kotus.fi/ses/>. (Vaadatud 18.04.2026).

SFS 2009:600 = Språklag (2009:600). 2009. Sveriges Riksdag. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600. (Vaadatud 05.05.2026).

Strzelecka, Elżbieta. 2003. *Svenska partikelverb med in, ut, upp och ner. En semantisk studie ur kognitivt perspektiv*. Uppsala universitet, Institution för nordiska språk.

Sulkala, Helena. 2010. "Työpaja heitethiin yhtheiselä tansila" keelekontaktid ja meänkeel. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 1(2). 317–339. <https://doi.org/10.12697/jeful.2010.1.2.17>.

SÖ 2000:2 = Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter. 2000. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2000/01/so-20002/>. (Vaadatud 11.04.2026).

SÖ 2000:3 = Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk. 2000. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/2000/01/so-20003/>. (Vaadatud 11.04.2026).

Söder, Torbjörn. 2009. Svensk påverkan på värmlandsfinska. *Biblis* 46. 84–91.

Söder, Torbjörn. 2019. The Finnish of Rautalampi and Värmland: A comparison. *Uralica Helsingiensia* 14. 195–225. <https://doi.org/10.33341/uh.85036>.

Söderholm, Eira. 2014. Kainun kielen grammatikki. *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia* 1408. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Tamm, Anne. 2004. On the grammaticalization of the Estonian perfective particles. *Acta Linguistica Hungarica* 51(1–2). 143–169.

Uihoaed, Kristel. 2010. Ühendverbid eesti murretes. *Keel ja Kirjandus* 53(1). 17–36.

Vaattovaara, Johanna. 2022. Meänkieli rajantakaisina asenteina ja kielitietoisuuksina. Riho Grünthal, Eeva-Kaisa Linna, Pirkko Nuolijärvi & Helka Riionheimo (toim), *Šulkkuni sanaine: Kirjoituksia karjalasta ja vähemmistökielistä*, 62–75.

Vaittinen, Tanja. 2003. Vanhan kirjasuomen yhdysverbit. *Sananjalka* 45(1). 45–66. <https://doi.org/10.30673/sja.86641>.

Valijärvi, Riitta-Liisa & Rogier Blokland. 2022. Meä keele eripärad grammatikakirjutuse vaatevinklist. *Keel ja Kirjandus* 65(8–9). 764–778. <https://doi.org/10.54013/kk776a8>.

Valijärvi, Riitta-Liisa, Rogier Blokland, Elina Kangas, Constanze Ackermann-Boström & Harriet Kuoppa. 2022. Meänkieli. Lenore Grenoble, Pia Lane & Unn Røyneland (toim), *Linguistic Minorities in Europe Online*. Berlin: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/lme.18469972>.

Valijärvi, Riitta-Liisa & James Holz. 2022. A map of the Meänkieli language area.

Valijärvi, Riitta-Liisa. 2025. Language Ideologies in Meänkieli Teaching and Learning Resources. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 24(3). 66–90. <https://doi.org/10.53779/RIVA0808>.

Valijärvi, Riitta-Liisa & Elina Kangas. 2025. The Role of Maps and Bordering Practices in a Minoritised-Language Context – The Case of Meänkieli. *Journal of Intercultural Studies* 47(2). 343–368. <https://doi.org/10.1080/07256868.2025.2556388>.

Vare, Silvi. 1986. Liitverb eesti keeles. *Keel ja Kirjandus* 9. 539–547.

Tragel, Ilona & Ann Veismann. 2008. Kuidas horisontaalne ja vertikaalne liikumissuund eesti keeles aspektiks kehastuvad?. *Keel ja Kirjandus* 7. 515–530.

Veismann, Ann & Heete Sahkai. Ühendverbidest läbi prosoodia prisma. 2016. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian papers in applied linguistics* 12. 269–285.

VISK 2004 = Vilkuna, Maria, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen & Irja Alho. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7. (Vaadatud 14.04.2026).

Wande, Erling. 1982. Tornedalsfinskan och dess särdrag. Sulo Huovinen (toim), *Finska språket i Sverige. Finska språket i Tornedalen*, 40–73. Stockholm: Föreningen Norden Kulturfonden för Sverige och Finland – Finn-Kirja.

Winsa, Birger. 1996. Från Tornedalens finska till meän kiel. Frank Horn (toim), *Svenska språkets ställning i Finland och finska språkets ställning i Sverige. Juridica Lapponica* 14. 138–158. Rovaniemi: Lapplands universitet.

Winsa, Birger. 1999. Language Planning in Sweden, *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 20(4-5). 376–473. <https://doi.org/10.1080/01434639908666384>.

Partikelverb i översättningen av ett svenskt skönlitterärt verk till meänkieli, estniska och finska

Meänkieli är sedan år 2000 ett av de fem nationellt erkända minoritetsspråk som talas i norra Sverige. Det tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen och har uppskattningsvis 20 000–75 000 talare. Meänkieli utvecklades ur de finstalandes språk som talades längs Torneälven innan Sverige avträdde sin östliga del till Kejsardömet Ryssland och har traditionellt betraktats som en finsk dialekt. Sedan dess har gränsen separerat de finstalande som stannade kvar på den svenska sidan från dem i Finland, där framväxten av ett standardiserat riksspråk tog fart. Under dessa år blev det mycket debatt om alla svenskheter i det finska språket som ansågs behöva undvikas. Ett centralt exempel på detta, som jag också kommer att fokusera på i min uppsats, är så kallade partikelverb eller -förbindelser, en svårdefinierad kategori av språkliga enheter där verbet bildas tillsammans med ett adverb eller preposition som oftast ger verbet en mer abstrakt betydelse. Sådana verbförbindelser var ett centralt drag i den tidiga finskspråkiga litteraturen som bland annat skrevs av det finska skriftspråkets fader Mikael Agricola. Sedan dess har man försökt utplåna sådana verbkonstruktioner från en starkt puristisk synvinkel, och i stor utsträckning har man lyckats med detta. Däremot finns det några av sådana konstruktioner kvar, t.ex. det välkända *allekirjoittaa* 'nedskriva'.

Å andra sidan har meänkieli inte direkt påverkats av den finska purismen och dessutom har gått sin egen väg när det handlar om svenskt inflytande. Till skillnad från finska, där man ersatte gamla lånord och syntaktiska konstruktionsmallar, samt ordbildningsprinciper, har Meänkieli troligen hållit kvar flera arkaistiska drag samt fått nya svetismer som från morfosyntaxens synpunkt har blivit relativt produktiva. Meänkielis partikelförbindelser har dessutom inte fått så mycket uppmärksamhet angående deras ursprung och därför betraktas sådana konstruktioner som inte mer än ett språklån. Detta är dock en förenklad slutsats. Det är inte oväntat att agglutinerande språk kan få analytiska uttryckssätt, men det är något man ännu inte har undersökt på djupet i fråga om meänkieli. Tidigare har det upptäckts att meänkielis partikelverb liknar de partikelförbindelser som förekommer i estniska – ett annat finsk-ugriskt språk som har influerats av germanska språk, nämligen tyska. Just det är anledningen till varför jag ville undersöka meänkieli, estniska och finska från en kontrastiv synpunkt.

I min uppsats försökte jag ge en överblick över meänkielis partikelverb med utgångspunkt från Mikael Niemis roman ”Populärmusik från Vittula” (2000) och dess översättningar till meänkieli, finska respektive estniska och hittade svar på följande frågor:

- Vilka partikelförbindelser finns i meänkieli?
- Hur används dessa förbindelser jämfört med liknande i svenska, finska och estniska?
- Var placerar sig meänkieli på skalan *finska – estniska – svenska*, där finska har det mest syntetiska och svenska det mest analytiska uttryckssättet?

Materialet omfattar totalt 1864 partikelverb som bestod av ett verb och en självständig partikel: 712 från estniska, 515 från meänkieli och 467 från finska. Sedan dess hittade jag de mest frekventa partikelverben och gjorde en kort jämförelse som visade, att de allra vanligaste partikelverben förekommer i alla dessa tre språk, fast det finns variation i deras frekvenser. I meänkieli, de mest frekventa partiklarna var *kiini* 'fast', *ulos* 'ut' och *ylös* 'upp', i estniska var de följande: *välja* 'ut', *lahti* 'öppet', *kinni* 'fast' och i finska var de mest spridda partiklarna *ulos* 'ut', *kiini* 'fast' och *sisään* 'in'.

Jag intresserade mig också för deras betydelse, och identifierade exempel på olika partiklar som kunde tillsammans med verb uttrycka lokala och perfektiva betydelser hos predikatet, samt fungera som resultativa konstruktioner som har uttrycksmöjligheter för att framföra tillstånd. En annan kategori förekom endast i estniskan och där partiklarna kunde ha modala betydelser som annars förmedlades med hjälp av necessivkonstruktioner i meänkieli och finska. Min djupare analys koncentrerade sig på specifika exempelmeningar där jag granskade betydelseskillnader i uttryckssätt mellan originalet och dess översättningar.

Lisa 1. Näide teose meäkeelsest tõlkest.

32. lehekülg teose meäkeelsest tõlkest (ühendverbide osised on märgitud kollasega, kokkukirjutatud vorm rohelisega) (Niemi 2002: 32).

ja joi klasilisen vettä. Sitte se meni kotia.

Jotaki oikein merkilistä oli tapahtunnu. Mykkänä, arasti isuleerattuna Niila oli alkanu tekheen ommaa kieltä. Puhumatta, puhumatta se oli keksiny sanoja, alkanu laittamhaan niitä yhtheen ja tehny meeninkiä. Vai eikö se ollu yksin hään? Jokhaan se oli syvemällä, peitettynä aivoitten sisimässä turvekerroksessa. Ikivanhaa kieli. Vanhaa jäätyny muisto joka viimen sulasi framile.

Ja yhtäkkiä rollit olit muutunheet. Sensiihaan ko että mie opettasin häntä niin hään alko opettamhaan minua. Met istuima köökissä, mamma hommasi ulkona, raatio soi.

– *Ĉi tio estas seĝo*, hään sano ja peekkasi toolia.

– *Ĉi tio estas seĝo*, mie toistin.

– *Vi nomiĝas Matti*, hään peekkasi minua.

– *Vi nomiĝas Matti*, mie toistin kuulihaasti.

Se puisti äkkiä päätä.

– *Mi nomiĝas!*

– *Mi nomiĝas Matti*, mie oikasin. *Mi nomiĝas Niila*.

Se smakkasi innokhaasti suula. Hänen kielessä oli sääntöjä. Ei sitä saattanu porista miten vain.

Met aloima käyttämhään sitä meän salhaisena kielenä, se kasusi huohneeksi joka oli meän oma, missä met saima olla rauhassa. Kvartteerin kläpit tulit katheelisiksi ja eppäileviksi, mutta se vain nosti meän nauttimista. Mamma ja pappa olit huolissansa että mie olisin saanu vian puhheeseen, mutta tohturi jolle net soitit sano että lapsila useasti on fantasiikieli, ja että se heti mennee ohi.

Mutta Niilan kaulapropi oli viimenki lähteny irti. Tekokie-len avula se ylivoitti puhumisen pölkönsä, ja ei niin kauvoin tästä se alko puhuhmaan myös ruottia ja suomea. Häänhän ymmärsi jo paljon ja sillä oli suuri passiivinen sanavarasto. Siihen tartti vain panna äänen, suunliikheet piti kans taivuttaa sisäle. Mutta se oli vaikeampaa ko uskokhaan. Kauvon se kuu-

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maria Rüster,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Ühendverbid ühe rootsi ilukirjandusteose meä-, eesti- ja soomekeelses tõlkes“, mille juhendajad on Miina Norvik ja Rogier Blokland, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Allkiri

18.06.2026